

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Πτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Αστυνομικές Σπουδές

Πτυχιακή Διατριβή

Η Θέση και ο Ρόλος Δύσης και ΕΣΣΔ στα Σχέδια Λύσης του
Κυπριακού 1964-1974

Λύσανδρος Λυσάνδρου

Επιβλέπων Καθηγητής
Αλέξης Αλέκου

Μάιος 2015

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Πτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Αστυνομικές Σπουδές

Πτυχιακή Διατριβή

Η Θέση και ο Ρόλος Δύσης και ΕΣΣΔ στα Σχέδια Λύσης του
Κυπριακού 1964-1974

Λύσανδρος Λυσάνδρου

Επιβλέπων Καθηγητής
Αλέξης Αλέκου

Η παρούσα πτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στις Αστυνομικές Σπουδές από τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2015

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξεταστεί η θέση και ο ρόλος Δύσης και ΕΣΣΔ στα σχέδια λύσης του κυπριακού 1964-1974, αλλά και ο ρόλος που αυτές διαδραμάτισαν εν γένει κατά την περίοδο του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής.

Επέλεξα τη συγκεκριμένη μελέτη λαμβάνοντας υπόψη ότι το κυπριακό πρόβλημα μέχρι σήμερα δεν έχει επιλυθεί και τυχόν λύση του θα είναι οπωσδήποτε στη βάση προηγούμενων προτεινόμενων σχεδίων, δεδομένου ότι ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή και τα συμφέροντά τους διαχρονικά παραμένουν τα ίδια.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην ερευνητική αυτή εργασία προέκυψε από τα ερωτήματα που επιδιώχθηκε να απαντηθούν, όπως, ποιες είναι οι ευθύνες των μεγάλων δυνάμεων για την τραγωδία στην Κύπρο.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω όλους όσους συνέλαβαν με οποιονδήποτε τρόπο στην επιτυχή εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Θα πρέπει να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή κ. Αλέξη Αλέκου για την επίβλεψη της εργασίας αυτής, ο οποίος ήταν διαθέσιμος και πρόθυμος να μου προσφέρει τις γνώσεις και τις ιδέες του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησής της.

Πρόσθετα, θα ήθελα να ευχαριστήσω το φίλο και συμφοιτητή μου Ζήωνα Ζήωνος, με τον οποίο συνεργαστήκαμε κατά τη διάρκεια των σπουδών μας, καθώς και τον Γιώργο Ανδρέου, ο οποίος εργάζεται στη βιβλιοθήκη του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου και με βοήθησε πολύ να συγκεντρώσω το απαιτούμενο υλικό για τη διεκπεραίωση της εργασίας μου.

Βέβαια, το μεγαλύτερο ευχαριστώ το οφείλω στην οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση που μου παρείχε. Την παρούσα εργασία την αφιερώνω στην γυναίκα μου Δέσποινα και στις κόρες μου Βασιλική και Ελένη.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
1. Ο Ψυχρός Πόλεμος και ο Ανταγωνισμός στην Περιοχή	4
2. Ανασκόπηση των Γεγονότων στην Κύπρο κατά την Περίοδο 1960-1963	8
3. Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1964-1967 και ο Ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων	
3.1 Η διάσκεψη στο Λονδίνου και το σχέδιο Μπολ	10
3.2 Τα σχέδια Άτσεσον	13
3.3 Πρόταση Γκάλο Πλάζα	18
4. Η Προσπάθεια της Χούντας να Επιβληθεί της Κύπρου	20
5. Πραξικόπημα και Συνομιλίες στο Λονδίνο	
5.1 Πραξικόπημα	26
5.2 Ο Μακάριος στο Λονδίνο και η στάση των Βρετανών	29
5.3 Η συνάντηση Ετζεβίτ- Σίσκο στο Λονδίνο	30
6. Η Στάση Βρετανίας, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά το Πραξικόπημα	
6.1 Βρετανική διερευνητική επιτροπή	32
6.2 Η στάση των ΗΠΑ και η Έκθεση Σπάικς	33
6.3 Η στάση της ΕΣΣΔ	37
7. Η τουρκική εισβολή	39
8. Μεσοδιάστημα και η Δεύτερη Φάση της Τουρκικής Εισβολής	46
Επίλογος	51
Βιβλιογραφία	

Εισαγωγή

Η εμπλοκή του Κυπριακού στην ψυχροπολεμική αντιπαράθεση των μεγάλων δυνάμεων, η υπονόμευση της Κυπριακής Δημοκρατίας από τις συνεχείς ξένες επεμβάσεις, και η ανατρεπτική δραστηριότητα της ΕΟΚΑ Β' και ομάδας ελλήνων αξιωματικών είχαν σαν αποτέλεσμα ολόκληρο πλέγμα κακών χειρισμών και σφαλμάτων.

Αποκορύφωμα όλων αυτών, ήρθε το προδοτικό πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974 που οδήγησε στην τουρκική εισβολή και την κατάληψη του 36% του κυπριακού εδάφους από την Τουρκία και τον εξαναγκασμό περίπου διακόσιων χιλιάδων Ελληνοκυπρίων να αφήσουν τα σπίτια τους και να γίνουν πρόσφυγες στην ίδια την πατρίδα τους.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα γίνει προσπάθεια να εξεταστούν όλες οι διπλωματικές ενέργειες και παρεμβάσεις που έγιναν από το 1964 έως το 1974 για τη διαχείριση της κρίσης στην περιοχή και τη διευθέτηση της διαφοράς.

Επίσης, θα αναλυθούν όλα τα σχέδια λύσης που υποβλήθηκαν και συζητήθηκαν και θα εξεταστούν οι λόγοι για τους οποίους δεν μπόρεσε κανένα από αυτά να γίνει αποδεκτό. Ταυτόχρονα, θα εξεταστεί που οφείλεται το γεγονός ότι οι όποιες ειρηνευτικές διαδικασίες για λύση αντικαταστάθηκαν από βίαιες και δυναμικές δράσεις, αλλά και ξένες επεμβάσεις το 1974. Πρόσθετα, θα διατυπωθούν οι διαφορετικές θέσεις και απόψεις των ενδιαφερομένων, οι στόχοι της κάθε πλευράς και οι τρόποι με τους οποίους προσπάθησε η καθεμία να τους υλοποιήσει.

Με τα δεδομένα αυτά, το κύριο μέρος της μελέτης χωρίζεται σε οκτώ κεφάλαια ως εξής:

Πρώτο κεφάλαιο: Ο ψυχρός πόλεμος και ο ανταγωνισμός στην περιοχή. Αρχικά αναλύεται η κρίσιμη στρατηγική σημασία της Κύπρου, τα τεράστια γεωπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ, Βρετανίας και ΕΣΣΔ στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, καθώς επίσης και η σημαντικότητα Ελλάδας και Τουρκίας για το Νάτο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση των γεγονότων της περιόδου 1960-1963 και ακολούθως εξηγούνται οι βασικοί λόγοι για τους οποίους οι Αμερικανοί και Βρετανοί επανήλθαν ως πρωταγωνιστές για το καθορισμό του μέλλοντος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στις ενέργειες ιδιαίτερα της Δύσης για αποδιεθνοποίηση του Κυπριακού, προς επίτευξη λύσης είτε στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ είτε άλλων διμερών συνομιλιών. Η πρώτη ενότητα του κεφαλαίου αυτού αναφέρεται στη διάσκεψη του Λονδίνου και στο σχέδιο Μπολ, η δεύτερη ενότητα αυτού αναλύει την πρωτοβουλία των ΗΠΑ και το σχέδιο Άτσεσον και η τρίτη την πρόταση Πλάζα. Στα πλαίσια αυτά αναπτύσσεται συνάμα η σχέση των ελληνικών κυβερνήσεων με την Κυπριακή Δημοκρατία.

Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με την πολιτική της χούντας στο κυπριακό, τις προσπάθειες που έκανε για να ανατρέψει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και το ρόλο των μεγάλων δυνάμεων στην υπό αναφορά περίοδο.

Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στο προδοτικό πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974 εναντίον της κυβέρνησης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και τις συνομιλίες που επακολούθησαν στο Λονδίνο. Στην πρώτη ενότητα αυτού αναφέρονται οι βασικοί συνωμότες του πραξικοπήματος, η σχέση της χούντας με τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, καθώς και ο λόγος για τον οποίο διενεργήθηκε το πραξικόπημα. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην συνάντηση Μακαρίου-Ουίλσον και η τρίτη στη συνάντηση Ετζεβίτ-Ουίλσον, με στόχο να διαφανεί η αντίδραση των βρετανών.

Στο έκτο κεφάλαιο εξετάζεται η στάση Βρετανίας, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά το πραξικόπημα. Η πρώτη ενότητα αυτού αναφέρεται στην έρευνα που διενήργησε βρετανική διερευνητική επιτροπή για την μη επέμβαση της Βρετανίας υπέρ του

Μακαρίου. Η δεύτερη αναλύει τη στάση των ΗΠΑ κατά την εν λόγω χρονική περίοδο και ακολούθως παρατίθεται η έρευνα που επακολούθησε από Επιτροπή της Βουλής των ΗΠΑ. Στην τρίτη ενότητα, περιγράφεται η στάση της ΕΣΣΔ.

Το έβδομο κεφάλαιο αναφέρεται στην τουρκική εισβολή, την ανικανότητα των τουρκικών στρατευμάτων και την εγκληματική καθυστέρηση της έκδοσης διαταγής για το σχέδιο άμυνας από το χουντοκρατούμενο ΓΕΕΦ. Επίσης, γίνεται αναφορά στην απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας στο οποίο προσέφυγε η Κυπριακή Δημοκρατία αμέσως μετά την πρώτη φάση της τουρκικής εισβολής, καθώς και στη στάση του Κίσινγκερ, της Βρετανίας και της ΕΣΣΔ.

Στο όγδοο κεφάλαιο περιγράφεται η πρώτη και δεύτερη φάση της διάσκεψης της Γενεύης, οι απαράδεκτες απαιτήσεις των Τούρκων, η φιλοτουρκική στάση του Κίσινγκερ, η «ουδέτερη» στάση των Βρετανών και η αποφυγή άσκησης κριτικής από μέρους της ΕΣΣΔ στην Τουρκία, με στόχο να διαφανεί πώς η στάση τους συνδέεται με τα προτεινόμενα σχέδια λύσης του Κυπριακού 1964-1974.

Στον επίλογο της μελέτης παρατίθενται τα σχετικά συμπεράσματα, καθώς και μια προσωπική κριτική επί του υπό αναφορά θέματος.

Η μελέτη αυτή στηρίζεται σε γνωστή βιβλιογραφία γύρω από το Κυπριακό, σε άρθρα και μελέτες των εφημερίδων.

Συγκεκριμένα, πολλά στοιχεία της μελέτης αυτής έχουν αντληθεί από τους Νίκο Κρανιδιώτη, Παπαδημήτρη και Πετρίδη, καθώς επίσης και από τον «Φάκελο της Κύπρου».

Κεφάλαιο 1

Ο Ψυχρός Πόλεμος και ο Ανταγωνισμός στην Περιοχή

Κατά τον ψυχρό πόλεμο, αλλά και διαμέσου των αιώνων, η Κύπρος ήταν στρατηγικής σημασίας ένεκα της θέσης της στο σταυροδρόμι Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής, μέσω της Μεσογείου και της διώρυγας του Σουέζ. Η εν λόγω περιοχή αποτέλεσε σχεδόν πάντοτε πεδίο συγκρούσεων.¹

Μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Βρετανία επεδίωξε να διατηρήσει το ρόλο της στη Μέση Ανατολή, αλλά οικονομικοί και στρατηγικοί λόγοι την ανάγκασαν να αποχωρήσει αρχικά από την Παλαιστίνη το 1948 και ακολούθως από το Σουέζ το 1954 και την Κύπρο το 1960. Η Γαλλία αποχώρησε από Συρία και Λίβανο τη δεκαετία του 1940 και από Τυνησία και Μαρόκο την αμέσως επόμενη δεκαετία. Συναφώς, οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ είχαν στόχο την επιρροή τους στη Μέση Ανατολή, με τη συνεργασία ισχυρών στην περιοχή κρατών και ειδικότερα της Τουρκίας, του Ισραήλ και της Αιγύπτου.²

Τα συμφέροντα γεωπολιτικής φύσεως που διακυβεύονταν στην περιοχή ήταν τεράστια. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ όφειλαν να διαφυλάξουν τα φιλοδυτικά μεσανατολικά καθεστώτα από τον κομμουνισμό, να επεκτείνουν τις στρατιωτικές βάσεις τους και να ελέγχουν τα αποθέματα πετρελαίου στον Περσικό Κόλπο, αλλά και τις οδούς μεταφοράς τους προς τη Δύση. Ταυτόχρονα, ήταν αναγκαία η διασφάλιση της βιωσιμότητας του Ισραήλ και η διατήρηση της συνοχής της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, που αποτελούταν από την Τουρκία και την Ελλάδα, μέσω μιας διευθέτησης του κυπριακού ζητήματος που θα ικανοποιούσε και τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές.³

¹ Γιάννος, Ν. Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό Πρόβλημα 1960-1974*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1984, σελ.23.

² Γιάννης Δ. Σακκάς, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος, 1947-1974*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2012, σελ.32.

³ Αυτόθι, σελ.42.

Επομένως, Ελλάδα και Τουρκία θεωρούνταν ένας ενοποιημένος γεωστρατηγικός άξονας που θα μπορούσε με την κατάλληλη υποστήριξη να αποτρέψει τη διείσδυση της ΕΣΣΔ στην ανατολική Μεσόγειο μέσω του Αιγαίου.⁴

Ωστόσο, η Τουρκία ήταν σημαντικότερη από την Ελλάδα από άποψη στρατηγικής, λόγω της εξαιρετικής γεωγραφικής της θέσης και της στρατιωτικής της σημαντικότητας. Άλλωστε, γι' αυτό και υπήρχε ανισότητα στο θέμα της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας προς τις δύο χώρες. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι την περίοδο 1952-1959 η Τουρκία έλαβε βοήθεια διπλάσια από την Ελλάδα.⁵

Η ΕΣΣΔ, από το 1953, στράφηκε προς τη Μέση Ανατολή. Αυτή η στροφή της δεν ήταν μόνο λόγω του πετρελαίου, αλλά και για να εμποδίσει την ανάπτυξη αμερικανικών βάσεων και δυνάμεων πλησίον των συνόρων της. Στο κυπριακό αποδοκίμασε τη βρετανική και τουρκική πολιτική και τάχθηκε υπέρ του δικαιώματος των Κυπρίων για αυτοδιάθεση.⁶

Η αμερικανοσοβιετική κρίση του 1962, ένεκα των σοβιετικών πυραύλων στην Κούβα, η στροφή της Αιγύπτου και άλλων χωρών προς τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και η κάθοδος σοβιετικών ναυτικών μονάδων στη Μεσόγειο έθεσαν την Ανατολική Μεσόγειο ως επίκεντρο σοβαρών πολιτικών ζυμώσεων.⁷

Αξίζει να σημειωθεί ότι τη δεκαετία του 1960 η δυτική επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Βόρειο Αφρική και η πρόσβαση της Δύσης σε στρατιωτικές βάσεις και λοιπές εγκαταστάσεις στη Μέση Ανατολή βρισκόταν συνεχώς σε καθοδική πορεία. Η διακοπή των εχθροπραξιών στην Αλγερία τον Μάρτιο του 1962, η γαλλική αποχώρηση και η ανακήρυξη της αλγερινής ανεξαρτησίας σηματοδότησαν την πλήρη αποαποικιοποίηση των νοτιοδυτικών ακτών της Μεσογείου, αλλά και την εμφάνιση

⁴ Αυτόθι, σελ.41.

⁵ Αυτόθι, σελ.41.

⁶ Αυτόθι, σελ.42.

⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς Διαστάσεις του Κυπριακού*, Αθήνα: Θεμέλιο, 1983, σελ.17-18.

κενού ισχύος στην περιοχή. Επιπρόσθετα, αποσύρθηκαν οι ναυτικές δυνάμεις της Γαλλίας από τη διοίκηση Μεσογείου του ΝΑΤΟ.⁸

Υπό αυτές τις συνθήκες, ΗΠΑ και Βρετανία αντίκρισαν την Κύπρο ως πολύτιμο οχυρό για την προάσπιση των πολιτικών, στρατηγικών και οικονομικών συμφερόντων τους.⁹ Συναφώς, οι βρετανικές βάσεις και λοιπές εγκαταστάσεις στην Κύπρο απέκτησαν μεγάλη στρατηγική σημασία.¹⁰

Η γεωστρατηγική θέση της Κύπρου είχε για τη Δύση όλο και περισσότερη σημασία. Μια κυπριακή κρίση θα απειλούσε τα αμερικανικά συμφέροντα, επειδή και θα επηρέαζε την ισορροπία στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας και θα περιόριζε τη δυνατότητα χρησιμοποίησης του νησιού ως βάσης. Συνάμα, οι ΗΠΑ θεωρούσαν το Κυπριακό ως πρόβλημα της Δύσης και ότι οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου του 1959 ικανοποιούσαν τα συμφέροντά τους. Οποιαδήποτε προσπάθεια αναθεώρησης του συνταγματικού καθεστώτος ήταν ανεπιθύμητη.¹¹

Σημειώνεται ότι σε περίπτωση απομόνωσης της Λευκωσίας, το ΝΑΤΟ θα ήταν αντιμέτωπο με ενδεχόμενη «επίθεση φιλίας» της ΕΣΣΔ προς την Κύπρο, δεδομένου ότι ο Πρόεδρος Μακάριος θα ένιωθε ότι όφειλε να συνεργαστεί με τους σοβιετικούς και το ανατολικό μπλοκ. Απεναντίας, η σύνδεση της Κύπρου με το ΝΑΤΟ θα ενδυνάμωνε τη νοτιοανατολική πτέρυγα και θα έστελνε θετικά μηνύματα για τη Συμμαχία.¹²

Οι δύο κυρίαρχες βάσεις της Βρετανίας στο νησί, με εκτεταμένο δίκτυο εγκαταστάσεων υποστήριξης, περιοχών εκπαίδευσης και επικοινωνιακών δικτύων, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ,¹³ ιδιαίτερα σε θέματα επικοινωνίας, αλλά και ως εφιαλτήριο για τυχόν επέμβαση στην αραβοϊσραηλινή

⁸ Διονύσης Χουρχούλης, *Δυτική Στρατηγική, βρετανικές βάσεις και Κύπρος, 1960-69*, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ. 216.

⁹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς, ο.π.*, σελ.17-18.

¹⁰ Χουρχούλης, *Το Κυπριακό, ο.π.*, σελ.216.

¹¹ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, σελ.56.

¹² Κωνσταντίνα Ε. Μπότσιοι, *Το Κυπριακό και η Ελληνική πολιτική κρίση, 1961-1967*, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.250.

¹³ Ιωσήφ, Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα και Διεθνής Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000, σελ.134.

σύγκρουση ή σχετικά με τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής.¹⁴ Επίσης, η Κύπρος συνιστούσε μια αβύθιστη πλατφόρμα για τη διατήρηση του ευνοϊκού για τη Δύση συσχετισμού ισχύος στον αέρα και τη στήριξη με εναέρια και ναυτικά μέσα τυχόν χερσαίων επιχειρήσεων Βρετανών και Αμερικανών στην όλη περιοχή.¹⁵ Άλλωστε, οι βρετανικές βάσεις σε συνδυασμό με τον έκτο αμερικανικό στόλο, θα μπορούσαν να περιορίσουν τη δράση των σοβιετικών ναυτικών μονάδων και των αναγνωριστικών αεροσκαφών που θα τις υποστήριζαν.¹⁶

Κατά συνέπεια, τουλάχιστον ΗΠΑ και Βρετανία, μεριμνούσαν ώστε η Κυπριακή Δημοκρατία να παρέμενε στο δυτικό στρατόπεδο και το νησί να μην εξελισσόταν σε μια μόνιμη πηγή έντασης και τριβής ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία. Η συνέχιση της βρετανικής στρατιωτικής και πολιτικής παρουσίας στην Κύπρο κρινόταν σκόπιμη από το ΝΑΤΟ, ως ένας μείζονος σημασίας παράγοντας σταθεροποίησης.¹⁷

Όμως και η ΕΣΣΔ ανησυχούσε για την Κύπρο λόγω των συμφερόντων στην περιοχή. Η εξασφάλιση πρόσβασης στη Μεσόγειο από πάντα ήταν κατευθυντήρια δύναμη για τη σοβιετική εξωτερική πολιτική. Η επέκταση της επιρροής της θα επηρέαζε σημαντικά την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων.¹⁸ Γενικότερα, η ΕΣΣΔ επεδίωκε στην απομάκρυνση όλων των δυτικών βάσεων στην περιοχή, με απώτερο στόχο τη μείωση της ισχύος της Δύσης.¹⁹

¹⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, *Κυπριακό Σύγκρουση και Επίλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σελ.301.

¹⁵ Χουρχούλης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.216.

¹⁶ Αυτόθι, σελ.223.

¹⁷ Αυτόθι, σελ.216.

¹⁸ Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα*, ο.π., σελ.135.

¹⁹ Χουρχούλης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.223-224.

Κεφάλαιο 2

Ανασκόπηση των Γεγονότων στην Κύπρο κατά την Περίοδο 1960-1963

Η αξιόλογη γεωγραφική θέση της Κύπρου της έδινε τη δυνατότητα να διαδραματίσει ένα διεθνή ρόλο ο οποίος ήταν μεγαλύτερος του εδαφικού μεγέθους και του πληθυσμού της. Ταυτόχρονα, ως νεοσύστατο κράτος, ήταν υπό την εποπτεία τριών εγγυήτριων δυνάμεων, οι οποίες ήταν μέλη της ίδιας στρατιωτικής συμμαχίας, είχαν στρατεύματα στο νησί και το δικαίωμα της μονομερούς επέμβασης.²⁰

Με στόχο τη διπλωματική και πολιτική συνδρομή της διεθνούς κοινότητας, σε περίπτωση που αυτό θα ήταν αναγκαίο, ο Μακάριος, αμέσως μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους, το ενέταξε στη βρετανική Κοινοπολιτεία, στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και στο Κίνημα των Αδεσμεύτων.²¹

Σταδιακά οι σχέσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων επηρεάστηκαν αρνητικά, ως αποτέλεσμα της εκφρασθείσας ανάμεσα στις δύο πλευρές καχυποψίας και των διχοτομικών και δυσλειτουργικού χαρακτήρα συνταγματικών προνοιών του 1960. Οι εν λόγω πρόνοιες, άλλωστε, οδήγησαν τον Μακάριο στις προτάσεις για τροποποίηση του Συντάγματος.²²

Με βάση τα πιο πάνω ξέσπασαν οι διακοινοτικές ταραχές περί τα τέλη Δεκεμβρίου 1963, με την αποχώρηση των Τουρκοκύπριων υπουργών και δημόσιων λειτουργών από τις κρατικές θέσεις στη Δημοκρατία²³ και την μετακίνηση περίπου 25.000 Τουρκοκυπρίων σε θύλακες, οι οποίοι δημιουργήθηκαν καλύπτοντας περίπου το 5% του εδάφους στο νησί, με την προτροπή της Τουρκίας και των εξτρεμιστικών

²⁰ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.155.

²¹ Αυτόθι, σελ.155.

²² Νίκος Χριστοδουλίδης, «Διπλωματική Ιστορία του Κυπριακού, 1964-1969», στο Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2010, σελ.147.

²³ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.48-49.

στοιχείων της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Οι εξελίξεις αυτές ανησύχησαν Βρετανούς και Αμερικανούς, λόγω του ότι πλέον υπήρχε σοβαρό ενδεχόμενο για μια σύρραξη στην περιοχή στην οποία εκ των πραγμάτων θα εμπλέκονταν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο τρία κράτη μέλη του ΝΑΤΟ. Οι εν λόγω ανησυχίες εντάθηκαν πιο πολύ, ένεκα και της διακηρυγμένης πια απειλής για εισβολή της Τουρκίας.²⁴

Πρόσθετα, ο Μακάριος, που αρχικά είχε την υποστήριξη της αμερικανικής πολιτικής ως παράγοντας και εγγύηση για σταθερότητα, που θα επιδρούσε θετικά και στις επιδιώξεις της Δύσης, πλέον δεν εθεωρείτο για τους δυτικούς ιδιαίτερα φερέγγυος και αξιόπιστος.²⁵ Γενικότερα, κέρδιζε έδαφος η άποψη ότι η ανεξαρτησία της Κύπρου δεν ήταν ούτε επιθυμητή ούτε δυνατή.²⁶

Υπό το φως των πιο πάνω, πρωταγωνιστές στον καθορισμό του μέλλοντος της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν πάλι οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί.²⁷ Η απόφαση για μια νέα περισσότερο δραστήρια εμπλοκή των ΗΠΑ έγκειτο στον κίνδυνο να ακολουθήσει ελληνοτουρκικός πόλεμος, στο μεγάλο ενδιαφέρον τριών συμμάχων, στον κίνδυνο πρόκλησης αστάθειας σε μια αμυντική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, στην εμπλοκή του ΟΗΕ που έθετε το θέμα στη βάση της πολυμερούς διπλωματίας, στις σχέσεις της Δημοκρατίας με τους αδεσμεύτους, στις επαφές του Μακαρίου με την ΕΣΣΔ και στη δύναμη του κόμματος του ΑΚΕΛ, καθώς και στο ότι η αντιπαλότητα στην περιοχή μπορούσε να δώσει την ευκαιρία για σοβιετική διείσδυση σ' αυτήν.²⁸

²⁴ Χριστοδουλίδης, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.147.

²⁵ Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Το Νάτο στη Ψυχροπολεμική και τη Μεταψυχροπολεμική Εποχή και η Κύπρος*, 2000, σελ.31.

²⁶ Τζελέπης Ε. Ν., *Το Κυπριακό και οι συνωμότες του*, 1975, σελ.228.

²⁷ Χριστοδουλίδης, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.147.

²⁸ Ηρακλείδης, *Κυπριακό Σύγκρουση*, ο.π., σελ.305.

Κεφάλαιο 3

Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού 1964-1967 και ο Ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων

3.1 Η διάσκεψη στο Λονδίνο και το σχέδιο Μπολ

Με γνώμονα την ανάγκη αντιμετώπισης της έκρυθμης κατάστασης στο νησί, με πρωτοβουλία της Βρετανίας διεξήχθη στο Λονδίνο από τις 15 Ιανουαρίου ως τις 10 Φεβρουαρίου 1964 διάσκεψη, με τη συμμετοχή αντιπροσωπειών των τριών εγγυητριών δυνάμεων, αλλά και της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας της Κύπρου.²⁹

Σημειώνεται ότι η ίδια η κυπριακή κυβέρνηση αγνοήθηκε.³⁰ Με την υπό αναφορά σκόπιμη παράλειψη, αυτοί που εμπνεύστηκαν την ιδέα της διάσκεψης είχαν ως στόχο την υπονόμηση του κύρους της διεθνούς υπόστασης της Κύπρου και την υποβάθμιση της κυβέρνησής της σε «ελληνοκυπριακή διοίκηση». Ωστόσο, η ελληνοκυπριακή πλευρά αποδέχτηκε τη συμμετοχή της, προκειμένου να διευθετηθεί ειρηνικά η κρίση, καθώς και για να προβεί σε μια χειρονομία καλής θέλησης.³¹

Η ελληνική αντιπροσωπεία είχε ως επικεφαλής τον Υπουργό Εξωτερικών Παλαμά, η τουρκική τον Υπουργό Εξωτερικών Ερκίν και οι δύο κυπριακές αντιπροσωπείες τους Κληρίδη και Ντενκτάς. Επικεφαλής της βρετανικής αντιπροσωπείας ήταν ο Ντάνκαν Σάντς, ο οποίος ήταν Υπουργός Κοινοπολιτειακών Σχέσεων.³²

²⁹ Γιάννης Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού: τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*, Λευκωσία: Πάργας, 2008, σελ. 117.

³⁰ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.58.

³¹ Αυτόθι, σελ.58.

³² Γλαύκος Κληρίδης, *Η Κατάθεση μου*, Λευκωσία: Εκδόσεις Αλήθεια, 1988, σελ.251.

Η εν λόγω διάσκεψη δεν κατέστη δυνατό να προτείνει διακανονισμό, εφόσον όσοι συμμετείχαν είχαν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις σχετικά με το όλο πρόβλημα.³³ Ειδικότερα, οι Ελληνοκύπριοι πρότειναν σε γενικές γραμμές την αντικατάσταση του συστήματος που ήταν σε ισχύ βάσει των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου με κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, κοινούς εκλογικούς καταλόγους, ενοποίηση της δικαστικής εξουσίας και κατάργηση των Συνθηκών Εγγυήσεως και Συμμαχίας.³⁴ Οι Τουρκοκύπριοι υπέβαλαν πρόταση για εφαρμογή ομοσπονδιακού συστήματος διακυβέρνησης και μετακίνηση πληθυσμού, έτσι που να υπάρχει πλήρης εδαφικός διαχωρισμός.³⁵ Συνάμα, οι Βρετανοί αντιπρότειναν το σχηματισμό διεθνούς ειρηνευτικής δύναμης, τη μετακίνηση 4.700 Ελληνοκυπρίων και 14.000 Τουρκοκυπρίων, ώστε να επέλθει σημαντική μείωση των χωριών που είχαν μεικτό πληθυσμό, τη δημιουργία ευρύτερων γεωγραφικών μονάδων με διοικητικές αρμοδιότητες για ελληνικά και τουρκικά χωριά και την εφαρμογή κοινοβουλευτικού συστήματος διακυβέρνησης.³⁶

Η υπό αναφορά διάσκεψη απέτυχε παταγωδώς και έληξε στις 10 Φεβρουαρίου. Όπως ένας νεαρός Έλληνας διπλωμάτης, ο Δημήτρης Μπίτσιος, διηγείται: «Οι συνθήκες που επικρατούσαν ευνοούσαν ολοφάνερα την Τουρκία. Οι Βρετανοί και μαζί τους οι Αμερικανοί, ήθελαν πάνω απ' όλα να εμποδίσουν τη διεθνοποίηση του προβλήματος. Ενοχλούνταν επίσης από την υποστήριξη που έδινε στον Αρχιεπίσκοπο η ΕΣΣΔ. Εξάλλου ήθελαν να εξαγοράσουν την επιθυμία των Τούρκων για χρήση ένοπλης βίας κατά της Κύπρου με την υπόσχεση ότι δεν θα δινόταν καμιά λύση που να μην ικανοποιεί τις απόψεις τους».³⁷

Η μεγάλη ανησυχία της Δύσης για την κατάσταση στο νησί είχε ως αποτέλεσμα την ανάληψη από τις ΗΠΑ ορισμένης πρωτοβουλίας. Με την ενεργό εμπλοκή του Αμερικανού Υφυπουργού Εξωτερικών Τζωρτζ Μπολ προτάθηκε στα ενδιαφερόμενα μέρη σχέδιο το οποίο προέβλεπε εγκατάσταση στο νησί για τρεις μήνες ειρηνευτικής δύναμης του ΝΑΤΟ, αποτελούμενης από 10.000 άνδρες, στην οποία θα συμμετείχαν 1.200 Αμερικανοί. Βάσει του εν λόγω σχεδίου, ο διοικητής της ειρηνευτικής δύναμης

³³ Σταύρος Παντελής, *Ιστορία της Κύπρου*, Αθήνα: Στρατηγικές Εκδόσεις, 1986, σελ.394.

³⁴ Νίκος Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2009, σελ.146.

³⁵ Αυτόθι, σελ.146

³⁶ Αυτόθι, σελ.146.

³⁷ Παντελής, *Ιστορία της, ο.π.*, σελ.394.

θα έπαιρνε οδηγίες από ορισμένη επιτροπή με έδρα το Λονδίνο, η οποία θα απαρτιζόταν από εκπροσώπους των κρατών που θα είχαν συνεισφορά στο σχηματισμό της δύναμης. Επιπρόσθετα, με βάση το σχέδιο αυτό, οι εγγυήτριες δυνάμεις θα δεσμεύονταν για μη άσκηση του δικαιώματος επέμβασης κατά το διάστημα των τριών μηνών.³⁸ Τέλος, το υπό αναφορά σχέδιο προνοούσε ότι οι εγγυήτριες δυνάμεις και οι δύο κοινότητες θα καθόριζαν από κοινού έναν καθολικής αποδοχής μεσολαβητή, ο οποίος θα αναλάμβανε να προβεί σε πρόταση για πολιτική λύση στο κυπριακό πρόβλημα και θα προερχόταν από χώρα άλλη εκτός της Κύπρου, της Βρετανίας, της Ελλάδας, της Τουρκίας και των ΗΠΑ.³⁹ Ταυτόχρονα, προτάθηκε η ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ.⁴⁰

Ένας στόχος των αγγλοαμερικανικών προτάσεων ήταν να υφίσταται κάποια σχέση άμεσης εξάρτησης της Κύπρου με το ΝΑΤΟ και τις εγγυήτριες δυνάμεις.⁴¹ Τα τουρκικά επιχειρήματα σε σχέση με τη στρατηγική σηματικότητα του νησιού για την Τουρκία θα ήταν πλέον ανυπόστατα.⁴² Ένας δεύτερος ήταν η πρόκληση περιορισμών στην ανεξαρτησία του νησιού και στην εξουσία της κυβέρνησης αυτού. Διαφαινόταν ότι οι μακροπρόθεσμοι στόχοι τους δεν εξυπηρετούνταν πια από λύσεις στη βάση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.⁴³ Οι ουδέτερες τάσεις του Μακαρίου θα εκμηδενίζονταν, ενώ, λόγω συγκυριαρχίας Ελλάδας, Τουρκίας και ΝΑΤΟ, η στρατιωτική επιρροή των συμμάχων θα διαιωιζόταν.⁴⁴ Επιπρόσθετα, η στήριξη του ανατολικού μπλοκ και των αδεσμεύτων θα υπόκειτο σε πληθώρα περιορισμούς.⁴⁵

Συναφώς, στο στάδιο αυτό η κυπριακή κυβέρνηση πιέστηκε ιδιαίτερα ώστε να αποδεχτεί νέες προτάσεις. «Εάν δεν συμφωνήσετε», προειδοποίησε τον Μακάριο ο Μπολ, «η Τουρκία θα εισβάλει και ούτε οι ΗΠΑ, ούτε άλλη δυτική δύναμη θα σηκώσουν το δακτυλάκι τους για να τη σταματήσουν».⁴⁶ Ας σημειωθεί ότι και ο τότε

³⁸ Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια*, ο.π., σελ.147.

³⁹ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1988, σελ.338.

⁴⁰ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.32.

⁴¹ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.69-70

⁴² Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.32.

⁴³ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.69-70.

⁴⁴ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.394.

⁴⁵ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1988, σελ.345.

⁴⁶ Κώστας Βενιζέλος, «Οι Αμερικανικές Παρεμβάσεις στο Κυπριακό, 1964-1967», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ). *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2010, Πρώτος Τόμος, σελ.211.

Αμερικανός Πρόεδρος Τζόνσον απέστειλε σχετική επιστολή στον Μακάριο, προτρέποντάς τον να προβεί σε αποδοχή των προτάσεων.⁴⁷

Ο Μακάριος απέρριψε το προτεινόμενο αμερικανικό σχέδιο, παρά τις περί αντιθέτου προτροπές της ελληνικής κυβέρνησης, με αποτέλεσμα να επιδεινωθούν ακόμα περισσότερο οι σχέσεις Αθήνας-Λευκωσίας.⁴⁸ Παράλληλα, αντιπρότεινε την εγκατάσταση ειρηνευτικής δύναμης στην Κύπρο έπειτα από λήψη σχετικής απόφασης και υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.⁴⁹

Η απόφαση του Μακαρίου ήταν συνδεδεμένη με την όλη στάση της ΕΣΣΔ στο Κυπριακό. Αφού απέτυχε η διάσκεψη, ο ηγέτης της Κρούτσεφ υποστήριξε με επιστολή του στον Τζόνσον την ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Δημοκρατίας.⁵⁰ Ο αντίκτυπος της ενέργειας αυτής φάνηκε λίγους μήνες αργότερα με σχετική επιστολή του Τζόνσον προς τον Τούρκο Πρωθυπουργό Ισμέτ Ινονού.⁵¹

Αφού απορρίφθηκαν οι προτάσεις Σαντς-Μπολ, η ελληνική πλευρά πέτυχε το υπ' αριθμόν 186 ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας, της 4^{ης} Μαρτίου 1964, που αναγνώριζε την κυβέρνηση Λευκωσίας ως τη νόμιμη κυβέρνηση και βάσει του οποίου θα αποστελλόταν ειρηνευτική δύναμη στο νησί και θα διοριζόταν μεσολαβητής για την επίτευξη ειρηνικής λύσης, σύμφωνα με τις αρχές του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.⁵²

3.2 Τα σχέδια Άτσεσον

Τον Φεβρουάριο του 1964, την εξουσία στην Ελλάδα ανέλαβε η Ένωση Κέντρου. Ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου, ως επικεφαλής μιας ισχυρής κυβέρνησης, έλαβε απόφαση για προώθηση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά και για ανάληψη πρωτοβουλιών που θα «συμμόρφωναν» τον Μακάριο. Προκειμένου να

⁴⁷ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.68.

⁴⁸ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Το Κυπριακό και οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1960-1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2010, σελ.179.

⁴⁹ Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια*, ο.π., σελ.147.

⁵⁰ Αυτόθι, σελ.147.

⁵¹ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.156.

⁵² Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.21.

πειστεί η διεθνής κοινότητα, προέβη σε προβολή του κινδύνου να μετατραπεί η Κύπρος σε «Κούβα της Μεσογείου». Συνεπώς, για να μπορεί ελέγξει τον Μακάριο, σε επιστολή του προς αυτόν, διατύπωσε επίσημα το δόγμα του «εθνικού κέντρου», βάσει του οποίου η Κύπρος ήταν ανεξάρτητο κράτος, οι αποφάσεις δε για πόλεμο ή ειρήνη θα ήταν από πλευράς της Ελλάδας.⁵³

Ο Παπανδρέου άρχισε να στέλλει μυστικά από τους Τούρκους στρατό στην Κύπρο.⁵⁴ Όμως, οι υπηρεσίες πληροφοριών και οι κυβερνήσεις της Δύσης, καθώς και το ΝΑΤΟ είχαν γνώση του τι συνέβαινε. Άλλωστε, ήταν πρακτικά αδύνατον με τα τότε δεδομένα να μεταφερθεί προσωπικό και εξοπλισμός δίχως να γίνει αντιληπτό.⁵⁵

Σύμφωνα με τις ΗΠΑ, η παρουσία της ελληνικής Μεραρχίας στο νησί διασφάλιζε τον έλεγχο του Μακαρίου, εμπόδιζε τους Τούρκους να κάνουν εισβολή και κατ' επέκταση να προκαλέσουν ελληνοτουρκική σύρραξη, αλλά και υποβοηθούσε την επιβολή νατοϊκής λύσης, παρόλο που κάτι τέτοιο θα επέφερε τυχόν αντιδράσεις από Μακάριο και ΑΚΕΛ.⁵⁶

Οι Έλληνες αξιωματικοί που στάλθηκαν στην Κύπρο ανέπτυξαν μια έντονη αντικομμουνιστική δράση, η οποία εντάθηκε ακόμα περισσότερο μετά την άφιξη του στρατηγού Γρίβα τον Ιούνιο του 1964.⁵⁷ Στις αρχές Ιουλίου 1964, η Ελλάδα, ιδρύοντας την «Ανωτέραν Στρατιωτικήν Διοίκησιν Αμύνης Κύπρου» (ΑΣΔΑΚ) με επικεφαλής της τον Γρίβα, «νομιμοποίησε» την παρουσία του τελευταίου στο νησί.⁵⁸

Η άφιξη των Ελλήνων αξιωματικών οδήγησε την Τουρκία να απειλήσει με πόλεμο. Ο Τζόνσον, φοβούμενος τις συνέπειες μιας τέτοιας ενέργειας στη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, απέστειλε στον Ινονού μια αποτρεπτική επιστολή,⁵⁹ που προκάλεσε ψυχρότητα μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας. Αυτό, ήταν εμφανές σε

⁵³ Χατζηβασιλείου, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.179.

⁵⁴ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.21

⁵⁵ Συρίγος Μ. Άγγελος, *Η Ελληνική Μεραρχία στην Κύπρο (1964-1968) και ο Ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων*, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.270.

⁵⁶ Αυτόθι, σελ.271-272.

⁵⁷ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.21-23.

⁵⁸ Παύλος Ν. Τζεργιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Αθήνα: LIBRO, 2001, σελ.578.

⁵⁹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.23.

διαδηλώσεις στην Τουρκία κατά των Αμερικανών και στον τουρκικό τύπο όπου γινόταν αναφορά σε παρεμπόδιση της Τουρκίας σε στρατιωτική επέμβαση.⁶⁰

Όλο αυτό το διάστημα η ΕΣΣΔ ήταν ένθερμος υποστηρικτής της αντίστασης της κυπριακής κυβέρνησης στις αγγλοαμερικανικές πρωτοβουλίες για το κυπριακό. Εναντιωνόταν στην επεκτατική πολιτική του ΝΑΤΟ και υποστήριζε την αδέσμευτη ανεξαρτησία του νησιού και τη συμμετοχή του στο Κίνημα των Αδεσμεύτων.⁶¹ Απέβλεπε επίσης στην αποκοπή σταδιακά της Κύπρου από τις δυτικές δυνάμεις, με στόχο σε κατοπινό στάδιο το κλείσιμο των βρετανικών βάσεων και την κατάργηση της χρησιμοποίησης του εναέριου χώρου του νησιού από τη Δύση.⁶²

Στις 24 Μαρτίου 1964 ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, ενεργώντας στη βάση του Ψηφίσματος της 4^{ης} Μαρτίου 1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας, διόρισε τον Σακάρι Τουομιόγια, Φιλανδό διπλωμάτη και πολιτικό, ως διαμεσολαβητή για το Κυπριακό. Ωστόσο, οι ΗΠΑ, που και πρωτότερα δεν επιθυμούσαν την ανάμειξη του ΟΗΕ αλλά την επίλυση του Κυπριακού στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, επεδίωξαν λύση προερχόμενη από απευθείας διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, παραγκωνίζοντας τον Μακάριο.⁶³

Συναφώς, ο Τζόνσον κάλεσε στην Ουάσινγκτον τους κυβερνώντες των δύο χωρών Παπανδρέου και Ινονού, ορίζοντας ως μεσολαβητή τον Ντην Άτσεσον, πρώην Υπουργό Εξωτερικών. Σημειώνεται ότι ο ρόλος αυτού χαρακτηρίστηκε ως ενισχυτικός του Τουομιόγια, ώστε να μην εκληφθεί ότι ο μεσολαβητής των Ηνωμένων Εθνών παρακαμπτόταν.⁶⁴

Η βάση για την επίλυση του Κυπριακού από πλευράς Αμερικανών και κατ' επέκταση το σχέδιο Άτσεσον συνίσταντο στα ακόλουθα: Συμφωνία Ελλάδας και Τουρκίας ότι η Κύπρος αποτελεί κομμουνιστικό κίνδυνο στη γύρω περιοχή και ανάγκη κατάλυσης του ανεξάρτητου κράτους. Προσάρτηση του μεγαλύτερου μέρους της Κύπρου στην Ελλάδα και ενός μικρότερου στην Τουρκία, δεδομένης της μειοψηφίας των

⁶⁰ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.400.

⁶¹ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.146.

⁶² Αυτόθι, σελ.146-147.

⁶³ Λάμπρου, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.147.

⁶⁴ Αυτόθι, σελ.147.

Τουρκοκυπρίων στο νησί. Λόγω του αρνητικού αντίκτυπου της ιδέας της διχοτόμησης κρατών, θα προωθούνταν η ιδέα της μεγάλης τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο διηνεκές.⁶⁵

Την περίοδο Ιουλίου-Αυγούστου 1964, ο Άτσεσον υπέβαλε δύο σχέδια λύσης του Κυπριακού. Το πρώτο προέβλεπε «ένωση» Κύπρου και Ελλάδας με παραχώρηση κατά κυριαρχίαν στην Τουρκία της Καρπασίας για χρήση ως τουρκική στρατιωτική βάση,⁶⁶ με πλήρη δικαιώματα ανάπτυξης εκεί δυνάμεων ξηράς, θαλάσσης και αέρος.⁶⁷ Επιπρόσθετα, οι Τουρκοκύπριοι που δεν θα ήταν στο χώρο αυτό, θα διέμεναν σε ειδικές αυτόνομες γεωγραφικές μονάδες με δική τους αυτοδιοίκηση. Συγκεκριμένα σε δύο ή τρεις περιοχές όπου ήταν πλειοψηφία και στα βόρεια της Λευκωσίας. Οι Τουρκοκύπριοι στο υπόλοιπο νησί θα ήταν υπό την αρμοδιότητα κεντρικού τουρκοκυπριακού οργανισμού, που θα ασκούσε εποπτεία σε εκλογή ή διορισμό των κοινοτικών αρχόντων. Επίσης, προβλέπονταν η διασφάλιση των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων υπό ελληνική διοίκηση και η σύσταση διεθνούς επιτροπής από ΟΗΕ ή NATO για έλεγχο της εφαρμογής των διατάξεων αναφορικά με τα ειδικά προνόμια εκείνων.⁶⁸

Η Τουρκία αποδέχτηκε τις υπό αναφορά προτάσεις μονάχα ως βάση διαπραγματεύσεως, αντικρίζοντας το σχέδιο ως παραλλαγή της διχοτόμησης ή της διπλής ένωσης και εστιάζοντας στο μέγεθος της τουρκικής ζώνης.⁶⁹

Η όλη πρόταση απορρίφθηκε από Αθήνα και Λευκωσία για τους ίδιους λόγους. Η ελληνική κυβέρνηση, στην παραχώρηση στρατιωτικής βάσης, αντιπρότεινε παραχώρηση του Καστελλόριζου στην Τουρκία και εγκατάσταση τουρκικών δυνάμεων στις βρετανικές βάσεις στο νησί.⁷⁰

Μετά την άρνηση της ελληνικής κυβέρνησης να αποδεχθεί το πρώτο σχέδιο, ο Άτσεσον εκπόνησε ένα δεύτερο που προέβλεπε:⁷¹ Παραχώρηση της τουρκικής βάσης

⁶⁵ Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεση μου*, Λευκωσία: Εκδόσεις Αλήθεια, 1989, σελ.127.

⁶⁶ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.25.

⁶⁷ Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια*, ο.π., σελ.157.

⁶⁸ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.25.

⁶⁹ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.403.

⁷⁰ Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια*, ο.π., σελ.160.

⁷¹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.29.

με ενοίκιο για πενήντα έτη,⁷² αντί των αυτοδιοικούμενων περιοχών, δύο κυπριακές επαρχίες με ουσιώδη τουρκικό πληθυσμό υπό τη διοίκηση Τουρκοκύπριων επαρχων, με διοικητικό προσωπικό που να περιλαμβάνει κατά πλειοψηφία Τουρκοκύπριους,⁷³ εποπτεία της εφαρμογής των δικαιωμάτων και της ευημερίας των Τουρκοκυπρίων από διεθνής ή άλλη προσωπικότητα, ειδικές εγγυήσεις για τα μειονοτικά δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων και παρακολούθηση της εφαρμογής των διατάξεων αναφορικά με ειδικά προνόμια των Τουρκοκυπρίων από διεθνή επιτροπή ή επίτροπο που θα υποδείκνυε ο ΟΗΕ.⁷⁴

Η Τουρκία και ο Μακάριος απέρριψαν το σχέδιο.⁷⁵ Μετά από πίεση που του ασκήθηκε από τον Μακάριο, ο Παπανδρέου έπραξε το ίδιο.⁷⁶

Κατά την εκπόνηση των δύο σχεδίων Άτσεσον απουσίαζε ο συντονισμός μεταξύ Αθήνας-Λευκωσίας, καθώς τους χώριζε βαθύ χάσμα. Ο Μακάριος, με την πολιτική του, εξουδετέρωνε την προσπάθεια της Ελλάδας για ρύθμιση του Κυπριακού κατά τρόπο ευάρεστο στη Δύση. Το σχετικό σλόγκαν στην Ελλάδα που υπέθαλπε τη θέση του ήταν «νατοποίηση ή κουβανοποίηση». Ενώ και οι δύο πλευρές μιλούσαν για ένωση, αφενός ο Παπανδρέου θα άφηνε στους Τούρκους «ένα διαμέρισμα» και αφετέρου ο Μακάριος ενεργούσε κυρίως για διασφάλιση του «δικού του» κυπριακού κράτους.⁷⁷ Ειδικότερα, ο Μακάριος ήθελε λύση ακηδεμόνευτης ανεξαρτησίας, που θα εμπεριείχε *per se* και το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Αντίθετα, ο Παπανδρέου επιθυμούσε ένωση με συγκεκριμένες παραχωρήσεις στην Τουρκία. Εμφανής ήταν και η καχυποψία μεταξύ τους.⁷⁸

Στη φάση που οι προσπάθειες για αποδοχή του σχεδίου Άτσεσον συντρίβονταν, ο Τούρκος συνομιλητής του Άτσεσον, Νιχάτ Ερήμ, επισήμανε ότι «μέσα στους κύκλους της τουρκικής κυβέρνησης η επικρατούσα σκέψη είναι ότι για να αντικρίσουν οι Έλληνες εποικοδομητικά τις προτάσεις Άτσεσον θα πρέπει να προκληθεί κάποιο

⁷² Τζερμιάς, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.591.

⁷³ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1989, σελ.146.

⁷⁴ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.29-30.

⁷⁵ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.404-405.

⁷⁶ Ηρακλείδης, *Κυπριακό Σύγκρουση*, ο.π., σελ.119.

⁷⁷ Τζερμιάς, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.602.

⁷⁸ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1989, σελ.157.

επεισόδιο, που θα έχει μεγάλο αντίκτυπο στο διεθνές πεδίο». Το επεισόδιο αυτό έγινε και επρόκειτο για τους βομβαρδισμούς της Τηλλυρίας.⁷⁹

Επιδιώκοντας, λοιπόν, ο Μακάριος ένταξη της Κύπρου στο ΝΑΤΟ και κατάργηση των εγγυητριών δυνάμεων, έλαβε ως απάντηση τους βομβαρδισμούς της Τουρκίας, για την επιβολή του δεύτερου σχεδίου Άτσεσον και τη διχοτόμηση της Κύπρου. Οι βομβαρδισμοί αυτοί ήταν με την έγκριση των δύο δυνάμεων στην ηγεσία του ΝΑΤΟ και με αεροπλάνα του ΝΑΤΟ.⁸⁰

Οι εν λόγω δυνάμεις ούτε καν επέκριναν την τουρκική επίθεση και προσπάθησαν στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ που συνεκλήθη για εξέταση της καταγγελίας της κυπριακής κυβέρνησης εναντίον της Τουρκίας να πετύχουν όπως το εν λόγω σώμα απέχει από σχετική καταδίκη της Τουρκίας.⁸¹

Σημειώνεται ότι, όταν η Λευκωσία αιτήθηκε τη βοήθεια της ΕΣΣΔ, η τελευταία δεσμεύτηκε, με έντονο τόνο και δημόσια, ότι σε περίπτωση ξένης ένοπλης εισβολής στο νησί θα βοηθούσε την Κυπριακή Δημοκρατία να υπερασπιστεί την ελευθερία και την ανεξαρτησία της.⁸²

Η Ελλάδα παρακολουθούσε παθητικά τις εξελίξεις.⁸³ Η αδυναμία επιβολής του Παπανδρέου στο Μακάριο ενίσχυσαν τη δυσαρέσκεια στις ΗΠΑ και συνέβαλαν στη πτώση της κυβέρνησής του.⁸⁴

3.3 Πρόταση Γκάλο Πλάζα

Το αδιέξοδο της όλης προσπάθειας του Άτσεσον ακολούθησε ο διορισμός από τον ΟΗΕ, στις 16 Σεπτεμβρίου 1964, του πρώην Προέδρου του Ισημερινού Γκάλο Πλάζα ως νέου μεσολαβητή για το Κυπριακό. Αυτός επισκέφθηκε Κύπρο, Ελλάδα, Τουρκία

⁷⁹ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.33.

⁸⁰ Αυτόθι, σελ.33-34.

⁸¹ Τζελέπης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.264.

⁸² Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.156-157.

⁸³ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.17.

⁸⁴ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.154.

και Ηνωμένο Βασίλειο για ακρόαση των θέσεών τους και στις 26 Μαρτίου 1965 υπέβαλε στον Γενικό Γραμματέα σχετική έκθεση για την κατάσταση στο νησί.⁸⁵

Στις 27 Μαρτίου 1965 η έκθεση αυτή διαβιβάστηκε στα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ο Πλάζα προέβη σε συγκεκριμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις προοπτικές χειρισμού της κατάστασης και η έκθεση επρόκειτο να είναι βάση για μια νέα λύση.⁸⁶

Συγκεκριμένα, ο Πλάζα εναντιώθηκε στην ιδέα της ομοσπονδίας και του γεωγραφικού διαχωρισμού της Κύπρου, υποστηρίζοντας ένα μετριοπαθές σχέδιο ενιαίου ανεξάρτητου κράτους, με τη συνύπαρξη δύο κοινοτήτων και ένα Σύνταγμα που θα διασφαλίζει ανθρώπινα δικαιώματα και ισοπολιτεία.⁸⁷ Πεποίθησή του ήταν ότι απαιτείτο η επίτευξη ειρηνικής λύσης και διευθέτησης του Κυπριακού με βάση τις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ.⁸⁸

Η έκθεση αυτή αντικρίστηκε με συμπάθεια από Ελλάδα και Ελληνοκυπρίους, ενώ απορρίφθηκε από Τουρκία και Τουρκοκυπρίους ως «απαράδεκτη». Όπως ο ίδιος ο Πλάζα σημείωσε, για τους Τούρκους κάθε διακανονισμός έπρεπε να περιλαμβάνει την απαγόρευση της ένωσης και το γεωγραφικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων υπό ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης.⁸⁹

Πλέον, Ελλάδα και Τουρκία, δεδομένου ότι μια Κύπρος ανεξάρτητη δεν εξυπηρετούσε τα νατοϊκά συμφέροντα, έπρεπε να εστιάσουν σε «παζάρεμα» αναφορικά με την ένωση, αλλά και την παραχώρηση προς την Τουρκία και ελληνικών εδαφών πέραν αυτών στην Κύπρο. Το NATO αναζητούσε λύση βάσει της διπλής ένωσης ή της ένωσης με την Ελλάδα που δυνατό να γινόταν αποδεκτή από την Τουρκία με εδαφικά ή άλλα ανταλλάγματα που θα προέκυπταν στη βάση ελληνοτουρκικού διαλόγου.⁹⁰

⁸⁵ Χριστοδουλίδης, *Τα Σχέδια*, ο.π., σελ.175.

⁸⁶ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.405.

⁸⁷ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.140.

⁸⁸ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.406.

⁸⁹ Αυτόθι, σελ.406.

⁹⁰ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.36-37.

Κεφάλαιο 4

Η Προσπάθεια της Χούντας να Επιβληθεί της Κύπρου

Τον Απρίλιο του 1967 η χούντα, ανατρέποντας την τελευταία ελληνική δημοκρατική κυβέρνηση του Παναγιώτη Κανελλόπουλου, ανέλαβε δικτατορικά τη διακυβέρνηση της Ελλάδας,⁹¹ με την υποστήριξη των ΗΠΑ και ΝΑΤΟ.⁹²

Υπακούοντας στα ξένα συμφέροντα και για να διατηρήσει τη δύναμή της, η Ελλάδα ακολούθησε στο κυπριακό διπλή πολιτική.⁹³ Στις δημόσιες δηλώσεις της υπερασπιζόταν την ανεξαρτησία και κυριαρχία της Κύπρου, στα παρασκήνια όμως υπονόμει τη διεθνή οντότητα του νησιού, αναφερόμενη σε ένωση κατόπιν εδαφικών παραχωρήσεων στην Τουρκία.⁹⁴ Άλλωστε, συμεριζόταν την πολιτική του ΝΑΤΟ και επεδίωκε τη νατοποίηση του νησιού μέσω της διπλής ένωσης.⁹⁵ Επιπρόσθετα, και οι δύο αυτές πλευρές προπάντων επιθυμούσαν την εξουδετέρωση τυχόν σοβιετικής επιρροής στην Κύπρο,⁹⁶ αλλά και του Μακαρίου, που είχε ανοίγματα προς την κομμουνιστική Ανατολή.⁹⁷

Με βάση τα πιο πάνω, χρησιμοποιήθηκαν διάφοροι μηχανισμοί όπως μεταξύ άλλων αριθμός Ελλαδιτών αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο. Βασικό στοιχείο πολιτικής ήταν το κλιμάκιο της ελληνικής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΚΥΠ) στη Λευκωσία και το 2^ο Επιτελικό Γραφείο του ΓΕΕΦ.⁹⁸

⁹¹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς, ο.π.*, σελ.142.

⁹² Αυτόθι, σελ.54.

⁹³ Παντελής, *Ιστορία της, ο.π.*, σελ.417.

⁹⁴ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς, ο.π.*, σελ.57.

⁹⁵ Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα, ο.π.*, σελ.158-159.

⁹⁶ *Ο φάκελος της Κύπρου, πορίσματα & ντοκουμέντα*, Λευκωσία: Εκδόσεις Οδύσσεια ΛΤΔ, 2012, σελ.296.

⁹⁷ Τζεργιάς, Παύλος, «Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την τουρκική εισβολή (1959-1974)», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000, σελ.476.

⁹⁸ *Ο Φάκελος, ο.π.*, σελ.297.

Τον Σεπτέμβριο του 1967, εν αγνοία των Κυπρίων, διεξήχθησαν ελληνοτουρκικές συνομιλίες στον Έβρο οι οποίες απέτυχαν παταγωδώς. Υπό την απειλή τουρκικής επέμβασης, το στρατιωτικό καθεστώς δέχτηκε το αίτημα ΗΠΑ και Τουρκίας για άμεση αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο,⁹⁹ αποδυναμώνοντας ουσιαστικά την άμυνα του νησιού.¹⁰⁰

Σημειώνεται ότι η Μεραρχία πλέον ήταν πρακτικώς άχρηστη για τους αμερικανικούς σχεδιασμούς, λόγω της αναξιοπιστίας της Ελλάδας και το απρόβλεπτο της ελληνοκυπριακής ηγεσίας.¹⁰¹

Δηλαδή, η Ελλάδα ακολούθησε τελικά στο Κυπριακό μια πολιτική που εξυπηρετούσε πρώτιστα τα συμμαχικά συμφέροντα και δευτερευόντως τα εθνικά, λόγω της εξάρτησης της εξωτερικής πολιτικής της με ΗΠΑ και ΝΑΤΟ.¹⁰²

Επιπρόσθετα, η Ελλάδα, καθώς ανησυχούσε ότι η εκκρεμότητα στην Κύπρο θα μπορούσε να της προκαλέσει πολιτικά προβλήματα στο εσωτερικό, ήθελε διευθέτηση της συνταγματικής πτυχής του προβλήματος και πίεζε την κυπριακή κυβέρνηση για παραχωρήσεις προς την τουρκοκυπριακή πλευρά.¹⁰³

Ο Πρωθυπουργός Παπαδόπουλος, σε συνάντησή του με τον Μακάριο στην Αθήνα, στις 5 Ιανουαρίου 1969, δήλωσε ότι, σε περίπτωση κρίσης στην Κύπρο, η Ελλάδα δεν θα ήταν δυνατό να αποστείλει στρατιωτική βοήθεια και άρα θα έπρεπε τάχιστα οι δύο πλευρές να καταλήξουν σε συμφωνία. Ήταν οφθαλμοφανές ότι αν κατέρρεαν οι συνομιλίες, η ελληνική κυβέρνηση θα επέρριπτε όλες τις ευθύνες στην ελληνοκυπριακή πλευρά και θα αναγνώριζε ειλικρινείς προθέσεις στους Τουρκοκυπρίους.¹⁰⁴

Το 1969, που η Ελλάδα λόγω της δικτατορίας ήταν σε πλήρη απομόνωση και που η Τουρκία ήταν όλο και ισχυρότερη, συγκροτήθηκαν στην Κύπρο παράνομες

⁹⁹ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.174-175.

¹⁰⁰ Ηρακλείδης, *Κυπριακό Σύγκρουση*, ο.π., σελ.131.

¹⁰¹ Συρίγος, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.281.

¹⁰¹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.17-18.

¹⁰² Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό*, ο.π., σελ.192.

¹⁰³ Αυτόθι, σελ.192.

¹⁰⁴ Αυτόθι, σελ.193-194.

οργανώσεις, που στο όνομα της ένωσης προχωρούσαν σε ανατρεπτικές ενέργειες, απαγωγές, επιθέσεις σε αστυνομικούς σταθμούς, ρίψεις βομβών, κ.ά. Τέτοια οργάνωση ήταν το «Εθνικό Μέτωπο», πίσω από το οποίο ήταν το 2^ο Επιτελικό Γραφείο της Εθνικής Φρουράς και οι μυστικές αμερικανικές υπηρεσίες.¹⁰⁵

Υπό αυτές τις συνθήκες, έγινε στις 8 Μαρτίου 1970 δολοφονική απόπειρα κατά του Μακαρίου.¹⁰⁶ Ταυτόχρονα, το καθεστώς στην Ελλάδα είχε μυστικές επαφές με τους Τούρκους, για τη διερεύνηση των δυνατοτήτων κοινής δράσης με στόχο την επίτευξη μιας λύσης. Σύμφωνα με το σχέδιο των συνταγματαρχών για διχοτόμηση, το μεγαλύτερο μέρος του νησιού θα παραχωρείτο στην Ελλάδα, ενώ ένα τμήμα θα περιερχόταν υπό τουρκικό έλεγχο.

Τον Ιούνιο του 1971, έλαβε χώρα στη Λισσαβόνα η διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών του ΝΑΤΟ, όπου Ελλάδα και Τουρκία υποσχέθηκαν να αφήσουν τις διαφορές τους και να διχοτομήσουν την Κύπρο.¹⁰⁷ Ήταν έκδηλη η αποφασιστικότητα της ελληνικής κυβέρνησης να ασκήσει μια εντελώς ηγεμονική πολιτική έναντι της Κύπρου.¹⁰⁸ Σε επίσημο έγγραφο του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών επιβεβαιώνεται ότι Ελλάδα και Τουρκία, με τη σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ και ΝΑΤΟ, συζήτησαν το ενδεχόμενο συνεργασίας τους, με σκοπό την ανατροπή του Μακαρίου και την επιβολή νατοϊκής λύσης.¹⁰⁹

Μυστικές συνομιλίες υπό την κάλυψη των διασκέψεων του ΝΑΤΟ έγιναν και στο Παρίσι. Συναντήσεις των δύο Υπουργών Εξωτερικών πραγματοποιούνταν σε «διμερή γεύματα» τα οποία δίνονταν με διακριτικότητα στις αντίστοιχες πρεσβείες. Οι συσκέψεις αναφορικά με την τύχη της Κύπρου, δίχως να κρατούνται σημειώσεις, διεξάγονταν πίσω από την πλάτη του Μακαρίου.¹¹⁰

¹⁰⁵ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.58.

¹⁰⁶ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Οι ελληνικές κυβερνήσεις, και το Κυπριακό, 1970-1979», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2011, σελ.192.

¹⁰⁷ Βαγγέλης Κουφουδάκης. «*Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα από το 1945 έως το 1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.446.

¹⁰⁸ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.202.

¹⁰⁹ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.297.

¹¹⁰ Λώρενς Στερν, *Λάθος Άλογο*, Λευκωσία: Εκδόσεις Ταμασός, 1978, σελ.116.

Η ρήξη άρχισε να γίνεται οξύτερη όταν ο Μακάριος επισκέφθηκε τη Μόσχα. Η εν λόγω επίσκεψη ενδυνάμωσε διεθνώς την υπόσταση της κυβέρνησης και βοήθησε την πολιτική θέση του Μακάριου.¹¹¹ Στο κοινό ανακοινωθέν περιλήφθηκαν ορισμένες ευνοϊκές για την κυβέρνηση διακηρύξεις όπως «κυριαρχία, ανεξαρτησία, ενότητα και εδαφική ακεραιότητα, σοβιετική καταδίκη κάθε επέμβασης και χρήσης ή απειλής βίας κατά της Κύπρου, απόσυρση όλων των ξένων στρατευμάτων».¹¹²

Εκείνο που ενδιέφερε περισσότερο τους σοβιετικούς ήταν να μείνει η Κύπρος εκτός της επιρροής του ΝΑΤΟ, μέσω της πλήρους διεθνοποίησης του προβλήματος. Επισημαίνεται ότι η ΕΣΣΔ αντιμετώπιζε με δυσπιστία τη διπλή πολιτική της χούντας και θεωρούσε ότι η υπό αναφορά πολιτική οδηγούσε σε διχοτόμηση και νατοποίηση του νησιού.¹¹³

Στις 18 Ιουνίου 1971, ο Παπαδόπουλος παρότρυνε τον Μακάριο να επιδείξει διαλλακτικότητα στις διακοινοτικές συνομιλίες. Σε σχετική του επιστολή διατύπωσε τα ακόλουθα: «Εάν συμβεί το αντίθετον ... η Ελληνική κυβέρνηση θα ευρεθεί εις την σκληράν ανάγκην να λάβει τα μέτρα εκείνα, τα οποία επιτάσσει το εθνικό συμφέρον του Κυπριακού Ελληνισμού οσονδήποτε πικρά και αν είναι ταύτα».¹¹⁴

Τον Αύγουστο του 1971 ο ίδιος έστειλε μυστικά τον Γρίβα στην Κύπρο, ο οποίος οργάνωσε την ΕΟΚΑ Β΄ με στόχο την πρόκληση αστάθειας και την αποδυνάμωση του Μακαρίου.¹¹⁵ Προκειμένου να δικαιολογηθεί το πραξικόπημα, εξώθησε την ΕΟΚΑ Β΄ σε έξαρση της εμφύλιας διαμάχης,¹¹⁶ αξιοποιώντας τον πόθο των Κυπρίων για ένωση. Όμως, η επιλογή της χούντας ήταν η διπλή ένωση, κάτι που επιμελώς κρατούσε κρυφό.¹¹⁷ Συνάμα, χρηματοδοτήθηκε και καθοδηγήθηκε από τη χούντα μερίδα του κυπριακού τύπου σε μια άνευ προηγουμένου προπαγάνδα κατά του Μακαρίου και υπέρ των επιλογών της ΕΟΚΑ Β΄.¹¹⁸ Επίσης, υποδείχθηκε απειλητικά

¹¹¹ Κρασιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.202.

¹¹² Τζεργιάς, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.655.

¹¹³ Κρασιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.201.

¹¹⁴ Τζεργιάς, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.478.

¹¹⁵ Γλαύκος Κληρίδης, *Η Κατάθεση μου*, Λευκωσία: Εκδόσεις Αλήθεια, 1990, σελ.123.

¹¹⁶ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.297.

¹¹⁷ Κρασιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.75.

¹¹⁸ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.297.

στον Μακάριο από τη χούντα η αποχώρηση από την Προεδρία της Δημοκρατίας και την ενεργό πολιτική.¹¹⁹

Συναφώς, τον Φεβρουάριο του 1972, σχεδιάστηκε πραξικόπημα σε βάρος του Μακαρίου, που όμως την τελευταία στιγμή δεν πραγματοποιήθηκε μεταξύ άλλων και επειδή μαθεύτηκε από τις αρχές της Δημοκρατίας.¹²⁰ Άλλωστε, οι ΗΠΑ αποφάσισαν ότι τότε δεν ήταν ο κατάλληλος χρόνος, γι' αυτό και επενέβησαν και ακύρωσαν τους σχεδιασμούς. Επ' αυτού, χαρακτηριστική είναι η κατάθεση Χένρι Τόσκα, στις 26 Σεπτεμβρίου 1975, στο Νομικό Σύμβουλο αρμόδιας υποεπιτροπής της Γερουσίας των ΗΠΑ: «Το 1972, είχαμε μια παρόμοια κρίση όταν ο Παπαδόπουλος ενοχλήθηκε από τον Μακάριο λόγω της δύναμης του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Κύπρο και λόγω της συμπεριφοράς των κομμουνιστών και γιατί δεχόταν όπλα από την Ανατολική Ευρώπη... Πήγαιναν να εμπλεχθούν σε μεγάλη σύγκρουση. Πήγα και μίλησα με τον Παπαδόπουλο, και του εξέθεσα επί μακρόν γιατί δεν έπρεπε να εμπλακεί. Έτσι, η όλη δραστηριότητα σταμάτησε σε αυτό το σημείο».¹²¹

Κατά την εν λόγω χρονική συγκυρία, ο συσχετισμός δυνάμεων ΗΠΑ και ΕΣΣΔ ήταν υπέρ της δεύτερης. Ο ρωσικός στόλος στην Ανατολική Μεσόγειο και η κατάσταση στη Νοτιανατολική Ασία απασχολούσαν τις ΗΠΑ, γι' αυτό και ήθελαν οπωσδήποτε να λυθεί το Κυπριακό και μάλιστα με βάση τα δικά τους διχοτομικά σχέδια, ακόμα από την επί Άτσεσον εποχή.¹²²

Όμως η ΕΣΣΔ, δεν ήταν αδιάφορη στο όλο θέμα. Συναφώς, στις 6 Μαρτίου 1972, σε διάβημά του ο Ρώσος πρέσβης στην Αθήνα προς τον Ξανθόπουλο Παλαμά, τόνισε ότι αν γινόταν απόπειρα ανατροπής του Μακαρίου, η ΕΣΣΔ θα αντιδρούσε.¹²³

Περί τα τέλη Νοεμβρίου 1973 σημειώθηκαν δύο γεγονότα τα οποία επηρέασαν αρνητικά διακοινοτικές συνομιλίες και ελληνοτουρκικές σχέσεις. Συγκεκριμένα, επήλθε η πτώση του Παπαδόπουλου και αναδείχθηκε ο Δημήτριος Ιωαννίδης ως ο

¹¹⁹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.79-80.

¹²⁰ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.297.

¹²¹ Αυτόθι, σελ.166.

¹²² Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.83.

¹²³ Αυτόθι, σελ.83-84.

πλέον ισχυρός άνδρας της χούντας.¹²⁴ Ο Ιωαννίδης, παρ' όλο που δεν συμμετείχε στην ελληνική κυβέρνηση, κατείχε τον απόλυτο έλεγχο της και επιμελώς σχεδίαζε την ανατροπή του Μακαρίου.¹²⁵ Σύντομα, δημιουργήθηκε πρόσθετη ένταση στο εσωτερικό και στις σχέσεις Μακαρίου- Ελλάδας, λόγω της εντατικοποίησης με την παρακίνηση του Ιωαννίδη των δραστηριοτήτων της ΕΟΚΑ Β'.¹²⁶

Μετά το 1973, η χούντα και η ΕΟΚΑ Β' εκπόνησαν σχέδια όπως το Απόλλων, το Γρόνθος και το Αφροδίτη 3. Η συνωμοσία ήταν στο αποκορύφωμά της.¹²⁷ Ακόμα και μετά το θάνατο του Γρίβα, η χούντα του Ιωαννίδη ενίσχυσε την ΕΟΚΑ Β' και ελέγχοντάς την πλήρως την οδήγησε σε διάφορες αποτρόπαιες πράξεις.¹²⁸

Για την αποτροπή της οξείας αντιπαράθεσης μεταξύ Λευκωσίας- Αθηνών ήταν απαραίτητη η παρέμβαση ΗΠΑ και Βρετανίας. Ωστόσο, ο Μακάριος δεν είχε την υποστήριξή τους και ταυτόχρονα δεν θεωρείτο αξιόπιστος εταίρος της Δύσης.¹²⁹ Ενδεικτική ήταν η δήλωση του Γενικού Γραμματέα του NATO Λουνς: «ο πρόεδρος Μακάριος και η κυπριακή κυβέρνηση με τις ερωτοτροπίες τους με τη Μόσχα, δεν αποτελούν στοιχεία σταθερότητας στη περιοχή». Επίσης, το NATO θεωρούσε ότι η Ελλάδα και η Τουρκία θα παρασύρονταν εκ των πραγμάτων σε τυχόν σύρραξη, που θα προέκυπτε λόγω της διακοινοτικής αντιπαράθεσης στο νησί και επομένως ήταν απαραίτητη η άμεση λύση του προβλήματος.¹³⁰

Σημειώνεται ότι, στις 2 Ιουλίου 1974, ο Μακάριος απέστειλε επιστολή στον τότε Πρόεδρο της Ελλάδας Φαίδωνα Γκιζίκη και ζήτησε ανάμεσα σε άλλα την αποχώρηση των Ελλήνων αξιωματικών με το αιτιολογικό της συνωμοσίας σε βάρος της νόμιμης κυβέρνησης της Κύπρου. Ουδέποτε έλαβε απάντηση¹³¹ και ακολούθως στις 6 Ιουλίου το σχετικό κείμενο δόθηκε στη δημοσιότητα.¹³²

¹²⁴ Λάμπρου, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.220.

¹²⁵ Αυτόθι, σελ.220.

¹²⁶ Ανδρέας Θεοφάνους, «Η Τουρκική Εισβολή του 1974 και οι Προεκτάσεις Αναφορικά με την Επιδιωκόμενη Λύση του Κυπριακού, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.308.

¹²⁷ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.418.

¹²⁸ Λάμπρου, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.220.

¹²⁹ Θεοφάνους, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.309.

¹³⁰ Κρανιδιώτης, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.227.

¹³¹ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.418.

¹³² Τζερμιάς, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.479-480.

Κεφάλαιο 5

Πραξικόπημα και Συνομιλίες στο Λονδίνο

5.1 Πραξικόπημα

Στις 15 Ιουλίου 1974 πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία οργανωμένο στρατιωτικό πραξικόπημα εναντίον της κυβέρνησης του Μακαρίου, έπειτα από πολλή προετοιμασία και πολυετή υπονόμευση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ειδικότερα, στις 8.20 το πρωί, τμήματα του στρατού έκαναν επίθεση σε Προεδρικό Μέγαρο και άλλα δημόσια κτήρια, εξουδετερώνοντας οποιαδήποτε αντίσταση.¹³³ Επρόκειτο για την κορύφωση της εκστρατείας μίσους κατά του Μακαρίου από τη δικτατορία της Ελλάδας, από τον Απρίλιο του 1967.¹³⁴

Το πράσινο φως δόθηκε από την Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών των ΗΠΑ (CIA), με την οποία είχε επαφή ο Ιωαννίδης.¹³⁵ Χαρακτηριστική είναι πάλι η κατάθεση Χένρι Τόσκα η οποία αναφέρθηκε πιο πάνω: «Η CIA αποτελεί τμήμα της αποστολής της χώρας και η CIA είχε επικοινωνία με τον Ιωαννίδη», «...(Τα μέλη του σταθμού της CIA) είχαν προσβάσεις προς τον Ιωαννίδη. Και φυσικά, είχαν προσβάσεις με ανθρώπους των Μυστικών Υπηρεσιών».¹³⁶ Ας σημειωθεί ότι όταν γνωστοποιήθηκε η διενέργεια πραξικοπήματος στην Κύπρο, δεν διατυπώθηκε από τις ΗΠΑ καμία αποδοκιμασία για το γεγονός.¹³⁷

¹³³ Πέτρος Παπαπολυβίου, «Από το Πραξικόπημα στον Δεύτερο Αττίλα», στο: Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Η Καθημερινή, 1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο*, Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.4.

¹³⁴ Αυτόθι, σελ.4.

¹³⁵ Νικόλαος Σ. Ψαρουδάκης, *Η Κυπριακή τραγωδία χωρίς μάσκα*, Αθήνα: Έκδοση Χριστιανική Δημοκρατία, 1988, σελ.302.

¹³⁶ Αυτόθι, σελ.302.

¹³⁷ Σωτήρης Ρίζας, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η δικτατορία των συνταγματαρχών και το κυπριακό ζήτημα 1967-1974*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2002, σελ.191.

Οι βασικοί συνωμότες στην Ελλάδα ήταν ο Ιωαννίδης, πρωτεργάτης της χούντας, ο αρχηγός των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, στρατηγός Μπονάνος, ο αρχηγός του στρατού, στρατηγός Γαλατσάνος, και κάποιοι άλλοι αξιωματούχοι με υψηλή θέση, μέλη της χούντας.¹³⁸ Οι ελληνικές δυνάμεις που υπηρετούσαν στην Κύπρο, οι μονάδες τεθωρακισμένων και οι μονάδες καταδρομέων της Εθνικής Φρουράς εκτέλεσαν τις διαταγές.¹³⁹

Η απόφαση για την ανατροπή του Μακαρίου λήφθηκε οριστικά τον Μάιο του 1974, σε σχετική σύσκεψη του Ιωαννίδη με τους Γκιζίκη, Μπονάνο και Ανδρουτσόπουλο, τον τότε Πρωθυπουργό της δικτατορικής κυβέρνησης,¹⁴⁰ στη φάση που άρχισε να τίθεται έντονα από τη Λευκωσία το θέμα του ελέγχου της Εθνικής Φρουράς. Το ζήτημα αυτό ήταν καίριας σημασίας για τον Ιωαννίδη, επειδή η απώλεια του ελέγχου της θα σήμαινε και την απώλεια κάθε επιρροής στην Κύπρο.¹⁴¹

Οι τυπικοί ηγέτες της χούντας πείσθηκαν να συναινέσουν όταν ο Ιωαννίδης τους διαβεβαίωσε ότι οι ΗΠΑ είχαν δώσει το «πράσινο φως» και ότι με την άμεση ανακήρυξη της ένωσης δεν θα προκαλούταν τουρκική αντίδραση.¹⁴²

Σημειώνεται ότι στις 3 Ιουνίου 1974 ο Ιωαννίδης διαβεβαίωσε τον υποσταθμάρχη της CIA στην Αθήνα, Ρόναλντ Έστες, ότι εντός εικοσιτετραώρου και με περιορισμένη αιματοχυσία μπορούσε να εξουδετερώσει τον Μακάριο και να έλθει η Ελλάδα σε απευθείας συνομιλίες με την Τουρκία για την Κύπρο.¹⁴³ Η σχετική αναφορά της CIA με τα όσα προτίθετο να πράξει ο Ιωαννίδης στάλθηκε στις ΗΠΑ και περιλήφθηκε στο απόρρητο ενημερωτικό δελτίο που υποβάλλεται στον Λευκό Οίκο σε καθημερινή βάση. Ο Ιωαννίδης συνεργάστηκε με τον Έστες για το πραξικόπημα, ο οποίος τον διαβεβαίωσε ότι δεν θα υπήρχε τουρκική αντίδραση. Τέτοιες διαβεβαιώσεις του έδιναν και Ελληνοαμερικανοί πράκτορες/συνεργάτες της CIA, όπως ο Τομ Πάππας.¹⁴⁴ Πέραν

¹³⁸ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1990, σελ.340.

¹³⁹ Αυτόθι, σελ.341.

¹⁴⁰ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.29.

¹⁴¹ Ρίζας, *Οι Ηνωμένες*, ο.π., σελ.186.

¹⁴² Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.207.

¹⁴³ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.29.

¹⁴⁴ Αυτόθι, σελ.29.

των πιο πάνω, ας σημειωθεί ότι ο Ιωαννίδης λάμβανε χρήματα από τους Αμερικανούς, διοχετεύοντάς τα κρυφά στην Κύπρο.¹⁴⁵

Ο Ιωαννίδης επιθυμούσε την επαναφορά του σχεδίου Άτσεσον, που ουδέποτε μέχρι τότε είχε αποκηρυχθεί ή εγκαταλειφθεί από τους Αμερικανούς και που ουσιαστικά υιοθετήθηκε από προηγούμενες ελληνικές κυβερνήσεις. Η λύση βάσει αυτού του σχεδίου ήταν ζήτημα πολιτικής απόφασης και τακτικής για ένωση, με εδαφικά ανταλλάγματα προς την Τουρκία.¹⁴⁶

Οι συνωμότες ευελπιστούσαν στην πραγματικότητα ότι, με τον εκτοπισμό του Μακαρίου, οι ΗΠΑ θα απέτρεπαν την Τουρκία από τυχόν στρατιωτική επέμβαση και θα την έπειθαν να αρχίσει απευθείας συνομιλίες με την Ελλάδα. Η άποψη αυτή είχε ενδυναμωθεί από την CIA, η οποία έκρινε ότι, λόγω του Μακαρίου, η Κύπρος εξέλισσόταν σε Κούβα της Μεσογείου.¹⁴⁷

Μετά την ανατροπή του Μακαρίου οι συνομιλίες θα ήταν στη βάση: ένωση μεγάλου τμήματος του νησιού με την Ελλάδα και ενός μικρότερου, αλλά σημαντικού τμήματος, με την Τουρκία. Η εν λόγω λύση θα ήταν για τη χούντα εθνική νίκη και για την Τουρκία ικανοποιητική. Για ΗΠΑ και NATO θα ήταν μεγάλη ικανοποίηση, επειδή θα τέλειωναν οι συγκρούσεις που έθεταν προσκόμματα στην ανατολική νατοϊκή πτέρυγα να ολοκληρώσει την αποστολή της.¹⁴⁸

Δηλαδή, η χούντα δεν είχε ως στόχο της να κηρύξει μονομερή ένωση,¹⁴⁹ αλλά ούτε και ένοπλη σύγκρουση με την Τουρκία επιθυμούσε να διακινδυνεύσει.¹⁵⁰ Αυτό διαφαίνεται, σύμφωνα με τον Κληρίδη (1990), από την αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας από το νησί ύστερα από την κρίση της Κοφίνου, προς αποφυγή ένοπλης σύγκρουσης με την Τουρκία. Επίσης, αποδεικνύεται από το ότι οι δυνάμεις που έκαναν το πραξικόπημα μετέδιδαν κατ' εξακολούθηση ότι θα δεν θα διακόπτονταν οι

¹⁴⁵ Παπαδημήτρη, Π., και Πετρίδη, Π., *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*, Λευκωσία: Εκδόσεις Επιφανίου, 1997, σελ.87.

¹⁴⁶ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.65.

¹⁴⁷ Αυτόθι, σελ.65.

¹⁴⁸ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1990, σελ.342.

¹⁴⁹ Τζερμιός, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.480.

¹⁵⁰ Μάριος Ευρυβιάδης, «Οι Πολιτικές συνέπειες του πραξικοπήματος και της εισβολής» στο: Πέτρος Παπατολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2011, σελ.110.

διακοινοτικές συνομιλίες, καθώς και από το ότι στις σχετικές δηλώσεις σε σχέση με τους στόχους του πραξικοπήματος δεν γινόταν αναφορά σε ένωση. Τέλος, είναι συνυφασμένο με την ανετοιμότητα και σύγχυση που παρουσιάστηκε από τις ελληνικές δυνάμεις, καθώς και την αντίφαση, στις διαταγές που δόθηκαν κατά την τουρκική εισβολή στη συνέχεια. Η χούντα δεν ήταν δυνατό να θυσιάσει την Ελλάδα για την υπεράσπιση της Κύπρου. Συναφώς, όλες οι απεσταλμένες δυνάμεις για ενίσχυση της κυπριακής άμυνας ανακλήθηκαν πριν την αποστολή των αεροπλάνων από την Κρήτη.¹⁵¹

5.2 Ο Μακάριος στο Λονδίνο και η στάση των Βρετανών

Ο Μακάριος, αφού συνέβησαν όσα αναλύονται πιο πάνω, κατέφυγε στην Πάφο.¹⁵² «Πρόεδρος της Δημοκρατίας» διορίστηκε από τους επικεφαλής του πραξικοπήματος ο Νίκος Σαμψών.¹⁵³

Στις ΗΠΑ, ο Υπουργός Εξωτερικών Χένρι Κίσινγκερ, προεδρεύοντας συσκέψεων της Ειδικής Ομάδας Δράσης της Ουάσινγκτον, η οποία απαρτιζόταν από εξέχοντες αξιωματούχους των Υπουργείων Εξωτερικών και Άμυνας, της CIA και του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, επισήμανε ότι από πλευράς ΗΠΑ δεν θα γινόταν οτιδήποτε για να θέσουν σε κίνδυνο τις αεροπορικές και θαλάσσιες βάσεις τους στην Ελλάδα.¹⁵⁴

Στις 16 Ιουλίου, ο Μακάριος υποχρεώθηκε να φύγει από την Πάφο με βρετανικό ελικόπτερο που τον μετέφερε στη βάση του Ακρωτηρίου. Από το μέρος εκείνο, μεταφέρθηκε με αεροπλάνο στη Μάλτα και στις 17 Ιουλίου αποβιβάστηκε στο Λονδίνο¹⁵⁵, όπου συναντήθηκε με τον πρωθυπουργό Χάρολντ Ουίλσον, στην

¹⁵¹ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1990, σελ.341-342.

¹⁵² Παπαπολυβίου, *1974: 40 Χρόνια*, ο.π., σελ.4.

¹⁵³ Αυτόθι, σελ.4.

¹⁵⁴ Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα*, ο.π., σελ.163.

¹⁵⁵ Γιώργος Καζαμίας, «Η Βρετανία και η Κυπριακή Κρίση, Ιούλιος- Αύγουστος 1974, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2011, σελ.139.

παρουσία του Υπουργού Εξωτερικών, Τζέιμς Κάλαχαν.¹⁵⁶ Επισημαίνεται ότι οι Βρετανοί τον υποδέχτηκαν ως ηγέτη κράτους, αποδίδοντάς του όλες τις τιμές.¹⁵⁷

Στην εν λόγω συνάντηση ο Μακάριος ενημερώθηκε για τη θέση της βρετανικής κυβέρνησης. Συγκεκριμένα, θεωρούσε ότι αυτός ήταν ο νόμιμος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και ότι η κυβέρνηση Σαμψών ήταν παράνομη. Παράλληλα, τον ενθάρρυνε να προσφύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας και, σε απάντηση στην αξίωσή του να μεσολαβήσει η Βρετανία για την αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, ως εγγυήτρια δύναμη, δήλωσε ότι δεν θα έπραττε κάτι τέτοιο.¹⁵⁸

Ο Κίσινγκερ, ενοχλημένος με τη θέση των Βρετανών, στις 18 Ιουλίου έστειλε στο Λονδίνο τον Υφυπουργό Εξωτερικών Σίσκο, πρώτιστα για να πείσει τη Βρετανία να μην υποστηρίζει την αποκατάσταση του Μακαρίου. Ο Σίσκο ζήτησε από τους Βρετανούς να γίνει κοινή προσπάθεια για αποτροπή της «νομιμοποίησης του Μακαρίου στον ΟΗΕ»,¹⁵⁹ δεδομένου ότι αν ο Μακάριος επέστρεφε στο νησί, θα στρεφόταν προς την ΕΣΣΔ, ενώ, η απόσυρση των Ελλήνων αξιωματικών αφενός θα έθετε σε κίνδυνο το καθεστώς στην Ελλάδα και αφετέρου θα είχε ως αποτέλεσμα να χάσει η Τουρκία το πρόσχημα για εισβολή.¹⁶⁰

5.3 Η συνάντηση Ετζεβίτ- Ουίλσον

Ο Τούρκος πρωθυπουργός Μπουλέντ Ετζεβίτ, ενώ δεν είχαν διακοπεί οι εχθροπραξίες στην Κύπρο, πήγε στο Λονδίνο και επικαλούμενος το άρθρο 3 της Συνθήκης Εγγυήσεως, αιτήθηκε στον Ουίλσον τη διενέργεια κοινής επέμβασης στο νησί με στόχο την αποκατάσταση της τάξης με βάση τη Συνθήκη.¹⁶¹

Συνεπώς, ζήτησε να χρησιμοποιηθεί το έδαφος των βρετανικών βάσεων για αποβίβαση, αλλά οι προτάσεις του απορρίφθηκαν από τους Βρετανούς,¹⁶² δεδομένου

¹⁵⁶ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.48.

¹⁵⁷ Αυτόθι, σελ.48.

¹⁵⁸ Κληρίδης, *Η Κατάθεση*, ο.π., 1990, σελ.342-343.

¹⁵⁹ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.37-38.

¹⁶⁰ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.209.

¹⁶¹ Κρανιδιώτης, *Οι Διεθνείς*, ο.π., σελ.103.

¹⁶² Καζαμίας, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.140.

ότι με βάση τη Συνθήκη Εγκαθίδρυσης δεν επιτρέπεται η χρήση των βάσεων για τουρκική απόβαση.¹⁶³ Ο Ετζεβίτ δήλωσε ότι θα προέβαινε σε στρατιωτική επέμβαση εκφράζοντας τη λύπη του για τη σχετική άρνηση της βρετανικής κυβέρνησης να συνδράμει στην αποφυγή της αιματοχυσίας.¹⁶⁴

Από την εν λόγω συνάντηση διαφάνηκε ότι η τουρκική εισβολή στην Κύπρο ήταν αναπόφευκτη, αφού Βρετανία και ΗΠΑ δεν εκδήλωσαν την απαιτούμενη αποφασιστικότητα να την αποτρέψουν.¹⁶⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι, τον Μάιο του 1975, ο Πρόεδρος της Τουρκίας Φαχρί Κορούτουρκ αποκάλυψε ότι οι Βρετανοί δήλωσαν στον Ετζεβίτ ότι δεν είχαν στρατιώτες στην Κύπρο και αν ο ίδιος ήθελε θα μπορούσε κάνει απόβαση μόνος του. Δηλαδή, σε τέτοια περίπτωση, αυτοί θα ήταν μονάχα θεατές.¹⁶⁶

¹⁶³ Κληρίδης, *...Η Κατάθεση*, ο.π., 1990, σελ.345.

¹⁶⁴ Μεχμέτ Α. Μπιράντ, *Απόφαση Απόβαση*, Αθήνα: Εκδόσεις Ιωάννης Φλωρός, 1984, σελ.64-65.

¹⁶⁵ Καζαμίας, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.140.

¹⁶⁶ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.110.

Κεφάλαιο 6

Η Στάση Βρετανίας, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ κατά το Πραξικόπημα

6.1 Βρετανική διερευνητική επιτροπή

Το 1976, βρετανική διερευνητική επιτροπή, με επικεφαλής τον πρώην Υπουργό Κοινοπολιτειακών Σχέσεων Άρθουρ Μπόττομλυ, διερεύνησε το θέμα της μη επέμβασης της Βρετανίας υπέρ του Μακαρίου.¹⁶⁷

Η υπό αναφορά επιτροπή δεν υιοθέτησε την επίσημη θέση της Βρετανίας ότι δεν είχε στη διάθεσή της επαρκείς στρατιωτικές δυνάμεις στην περιοχή για να επέμβει δυναμικά από μόνη της και να ανατρέψει το νέο καθεστώς, παραθέτοντας λεπτομέρειες με βάση μνημόνιο του Υπουργείου Άμυνας για σημαντικές δυνάμεις της Βρετανίας στην Κύπρο και πλησίον του νησιού καθ' όλη την υπό εξέταση περίοδο.¹⁶⁸ Η επιτροπή κατέληξε ότι η Βρετανία είχε νόμιμο δικαίωμα, ηθική υποχρέωση και στρατιωτική δυνατότητα για επέμβαση στην Κύπρο. Ωστόσο, για λόγους που η κυβέρνησή της αρνήθηκε να δώσει, δεν επενέβη.¹⁶⁹ Συνάμα, δεν υιοθέτησε τη θέση κάποιων βρετανών αντιπροσώπων στο νησί σύμφωνα με την οποία τέτοια επέμβαση κατά το πραξικόπημα ενδεχομένως να θεωρείτο ως επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Κύπρου.¹⁷⁰

Ο Κάλαχαν, απορρίπτοντας ότι έφερε οποιαδήποτε ευθύνη, δήλωσε στην επιτροπή ότι δεν είχε πληροφόρηση εκ των προτέρων για το πραξικόπημα και επέρριψε την ευθύνη στη δική του μυστική υπηρεσία Ιντέλιτζενς Σέρβις.¹⁷¹ Οι ισχυρισμοί του όμως, για μη

¹⁶⁷ Αυτόθι, σελ.108.

¹⁶⁸ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.71.

¹⁶⁹ Ψαρουδάκης, *Η Κυπριακή*, ο.π., σελ.434.

¹⁷⁰ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.71.

¹⁷¹ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.108.

πληροφόρηση εκ των προτέρων σε σχέση με το πραξικόπημα, δεν υιοθετήθηκαν από την υπό αναφορά επιτροπή.¹⁷²

Τέλος, η επιτροπή αυτή αποφάνθηκε ότι προφανώς η Βρετανία δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις της ως εγγυήτρια δύναμη, με βάση τη Συνθήκη Εγγυήσεως, για την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.¹⁷³

6.2 Η στάση των ΗΠΑ και η έκθεση Σπάικς

Κατά το υπό εξέταση χρονικό διάστημα, στις ΗΠΑ υπήρχε σοβαρή κυβερνητική και συνταγματική κρίση. Επέκειτο η παραίτηση του Προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον και προφανώς υφίστατο κενό εξουσίας. Εντούτοις, σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής ο πρώτος λόγος ήταν του Κίσινγκερ, ως Υπουργού Εξωτερικών.¹⁷⁴

Όταν ο Υφυπουργός Σίσκο και ο διευθυντής του Γραφείου Κύπρου Μπόγιατ εισηγήθηκαν την επαναφορά του Μακαρίου, ο Κίσινγκερ απέρριψε, υποστηρίζοντας την εκδήλωση από πλευράς των ΗΠΑ φαινομενικής ουδετερότητας.¹⁷⁵ Στην πραγματικότητα, όμως, θεωρούσε ότι με την ανατροπή του Μακαρίου θα επικρατούσε ένα καθεστώς φιλικότερο προς τη Δύση. Ας σημειωθεί ότι σε ομιλία του τον Αύγουστο του 1974, παραδέχθηκε ότι οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να εμπιστευτούν τον Μακάριο, που είχε επαφές με την ΕΣΣΔ και ήταν αβέβαιο πώς θα εξελίσσονταν αυτές του οι σχέσεις.¹⁷⁶

Ο Κίσινγκερ, καθορίζοντας την αμερικάνικη πολιτική, ήταν σαφώς υπέρ της τουρκικής πλευράς και επιθυμούσε μια νέα κατάσταση πραγμάτων, γρήγορα αποτελέσματα για τους Τούρκους, προς την κατεύθυνση της διχοτόμησης.¹⁷⁷ Ωστόσο, επίσημα οι ΗΠΑ ούτε αναγνώρισαν ούτε καταδίκασαν το νέο καθεστώς. Μάλιστα, με σχετική υπόδειξη του Κίσινγκερ, ο πρέσβης στη Λευκωσία Ντέιβις βεβαίωνε τον Κύπριο «Υπουργό Εξωτερικών» Ντίμη Δημητρίου για την αναγνώριση σύντομα του

¹⁷² Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.70-71.

¹⁷³ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.109.

¹⁷⁴ Θεοφάνους, *Το Κυπριακό*, ο.π., σελ.311.

¹⁷⁵ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.37.

¹⁷⁶ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.98.

¹⁷⁷ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.74.

νέου καθεστώτος, αν αναλάμβανε πρόσωπο λιγότερο ακραίο από τον Σαμψών. Δηλαδή, οι ΗΠΑ, αν και εξέφραζαν την αντίθεσή τους στη νέα κατάσταση, δημόσια κρατούσαν κάποιες αποστάσεις από το όλο ζήτημα, υποστήριζαν την κυπριακή ανεξαρτησία και την επίτευξη λύσης μέσω διακοινοτικών συνομιλιών, αλλά συνάμα σημείωναν και την ανάγκη να υπάρξει αυτοσυγκράτηση για σκοπούς διασφάλισης των συμφερόντων της Δύσης.¹⁷⁸

Επισημαίνεται ότι, η ασάφεια για το ποιο καθεστώς αναγνωριζόταν ως νόμιμο και οι υπαιτιγμοί για αναγνώριση του νέου, σαφώς και θα ωθούσαν τους Τούρκους σε επέμβαση.¹⁷⁹

Όπως σημειώνει ο Ψαρουδάκης (1988), οι εξελίξεις στο νησί θα ήταν πολύ διαφορετικές αν οι ΗΠΑ είχαν αποκηρύξει δημόσια τον Σαμψών και προειδοποιούσαν ότι δεν θα επέτρεπαν την εισβολή.¹⁸⁰

Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι περί τα τέλη του 1973, σε σεμινάριο που διεξήχθη στη Ρώμη, όπου προσκλήθηκαν οι συνομιλητές Γλαύκος Κληρίδης και Ραούφ Ντενκτάς, ο Αμερικανός διπλωμάτης Σάιρους Βάνς, προειδοποίησε πως, σε περίπτωση νέας κρίσης στο νησί, οι ΗΠΑ δεν θα ήταν δυνατό να εμποδίσουν την Τουρκία όπως το 1964 και το 1967.¹⁸¹ Σύμφωνα με τις ΗΠΑ, τότε ήταν πιθανό να αποξενωθεί η Τουρκία από τη Δύση, γεγονός που, ιδιαίτερα επί Κίσινγκερ, ήταν ανεπιθύμητο να συμβεί. Γι' αυτό και η παλαιότερη αποτρεπτική επιστολή Τζόνσον προς τον Ινονού, κρίθηκε από τις ΗΠΑ στα χρόνια που ακολούθησαν ως «ατυχής».¹⁸²

Για τη στάση των ΗΠΑ κατά το πραξικόπημα, ο πρώην αμερικανός πρεσβευτής στη Λευκωσία Ταίηλορ Μπέλτσερ εξέφρασε την άποψη ότι οι ΗΠΑ δεν προσπάθησαν να αποτρέψουν την ανατροπή του Μακαρίου, τον οποίο κάποτε αμερικανοί επίσημοι επονόμαζαν «Κάστρο της Μεσογείου».¹⁸³

¹⁷⁸ Ο φάκελος, ο.π., σελ.37.

¹⁷⁹ Αυτόθι, σελ.37.

¹⁸⁰ Ψαρουδάκης, *Η Κυπριακή*, ο.π., σελ.301.

¹⁸¹ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.424.

¹⁸² Δημήτρης Μπίτσιος, *Κρίσιμες Ώρες*, Εκδόσεις Εστία, [19--], σελ.43.

¹⁸³ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.104.

Επίσης, η εφημερίδα «Τάιμς», καθώς και ο ανταποκριτής του πρακτορείου «Ρόιτερ» στη Νέα Υόρκη, μελετώντας το θέμα και προσεγγίζοντας αξιωματούχους του Στέιτ Ντηπάρτμεντ, αποκάλυψαν μια πολιτική υπέρ του καθεστώτος Σαμψών. Στην ίδια έρευνα αναφέρθηκε ότι ο Κίσινγκερ απέρριψε επανειλημμένες προσπάθειες που τον καλούσαν να επέμβει για την αποκατάσταση του Μακαρίου.¹⁸⁴

Τέλος, αξ σημειωθεί ότι η CIA έφτασε μέχρι τη διάδοση παραπλανητικής πληροφορίας για συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων των Βουλγάρων στα σύνορα με την Ελλάδα¹⁸⁵ και για κινήσεις αεροπλάνων της ΕΣΣΔ προς τη Βουλγαρία.¹⁸⁶

Όμως, παρά τη φημολογία, η ΕΣΣΔ δεν επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Κύπρο, περιορίζοντας την όποια δραστηριότητά της σε δηλώσεις, και συνεπώς σύντομα έπαψε η ανησυχία για γενικότερη σύγκρουση Ανατολής-Δύσης.¹⁸⁷

Αναμφίβολα, οι πιο πάνω αναφερόμενες πληροφορίες ήταν παραπλανητικές και ουσιαστικά σκοπό είχαν τον εκφοβισμό και τη μείωση του ηθικού του Ελληνικού στρατού, τη σύγχυση στην ηγεσία της χώρας και τον επηρεασμό των αποφάσεών της.¹⁸⁸

Σχετική με τα πιο πάνω έρευνα διεξήχθη από Επιτροπή της Βουλής των ΗΠΑ, με υπεύθυνο τον Όττο Σπάικς. Η έρευνα που εκπονήθηκε ονομάστηκε «Εκθεση Σπάικς» και αποκάλυψε τους ισχυρούς δεσμούς της CIA με τον Ιωαννίδη.¹⁸⁹

Με βάση τα έγγραφα που ο Κίσινγκερ επέτρεψε να δοθούν στην επιτροπή και χαρακτηρίζονται ως τα πιο αθώα, διαφάνηκε ότι οι ΗΠΑ ή τουλάχιστον η CIA και το Στέιτ Ντηπάρτμεντ, αν και γνώριζαν για την επερχόμενη κρίση και το ενδεχόμενο πραξικόπημα, είτε δεν έδωσαν τη δέουσα προσοχή στις πληροφορίες¹⁹⁰ είτε απλώς

¹⁸⁴ Αυτόθι, σελ.96.

¹⁸⁵ Αλέξης Παπαχελά, «Η Στάση των ΗΠΑ: Δύο Ερωτήματα ζητούν Απαντήσεις» στο: Ευάνθης Χατζηβασιλείου, (επιμ.), 1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο, Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.27.

¹⁸⁶ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.117.

¹⁸⁷ Καζαμιάς, Ιστορία της, ο.π., σελ.140.

¹⁸⁸ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.118.

¹⁸⁹ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια, ο.π., σελ.98.

¹⁹⁰ Αυτόθι, σελ.98.

επέτρεψαν να γίνει το πραξικόπημα με το να μην εμποδίσουν τα σχέδια του Ιωαννίδη.¹⁹¹

Ενδεικτικά για τη στάση της CIA είναι τα ακόλουθα λεχθέντα για τον Ιωαννίδη, τα οποία περιλήφθηκαν στην εν λόγω έκθεση και είναι χαρακτηριστικά των δεσμών του με την CIA: «Δεν υπήρχε κανένας σημαντικός αριθμός αποδείξεων από την ελληνική πλευρά που να δείχνει ότι το πραξικόπημα ήταν έκδηλο. Όλο κι όλο που είχαμε ήταν μια κουβέντα του Ιωαννίδη». Ο Ιωαννίδης, έπειτα, υποστήριξε ότι οι ΗΠΑ ουδέποτε επιχείρησαν να τον αποτρέψουν να προβεί σε πραξικόπημα, αλλά τον ενθάρρυναν.¹⁹² Επίσης, ο ίδιος δεν απέκρυψε τους ισχυρούς δεσμούς του με τη CIA και δήλωσε ότι οι ΗΠΑ του υποσχέθηκαν ότι το πραξικόπημα δεν θα λάμβανε τις προεκτάσεις που τελικά πήρε πιο μετά με την τουρκική απόβαση.¹⁹³

Στην έκθεση επίσης σχολιάστηκε αρνητικά το ότι η πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα δεν εξέφρασε απευθείας στον Ιωαννίδη προβληματισμό για τα τεκταινόμενα.¹⁹⁴ Σημειώνεται ότι η CIA ήταν η μοναδική αμερικανική εκπροσώπηση στην Αθήνα με απευθείας επαφές με τον Ιωαννίδη. Σύμφωνα με τις εκθέσεις της CIA, το Στέιτ Ντιπάρτμεντ έδωσε οδηγίες για διάβημα στον Ιωαννίδη από τον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα Τόσκα, ο οποίος αρνήθηκε. Με οδηγίες σε ανώτατο επίπεδο του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, το διάβημα έγινε εκεί όπου ο Ιωαννίδης δεν έδινε σημασία, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να είναι βέβαιος ότι οι ΗΠΑ συναινούσαν στη διενέργεια πραξικοπήματος.¹⁹⁵ Ούτε και ο Έλληνας πρέσβης στις ΗΠΑ κλήθηκε από το Στέιτ Ντιπάρτμεντ να προβεί σε σχετικές συστάσεις και προειδοποιήσεις.¹⁹⁶

Η επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ΗΠΑ γνώριζαν μέσω της CIA για το πραξικόπημα, αλλά δεν το απέτρεψαν και συναφώς δύναται να κατηγορηθούν ότι εκμεταλλεύτηκαν τα τεκταινόμενα στην Κύπρο.¹⁹⁷ Η όλη κατάσταση, βάσει της

¹⁹¹ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.63.

¹⁹² Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.87.

¹⁹³ Αυτόθι, σελ.87.

¹⁹⁴ Τζερμιάς, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.480.

¹⁹⁵ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.63.

¹⁹⁶ Αυτόθι, σελ.63.

¹⁹⁷ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.427.

έκθεσης, έδωσε την εντύπωση ότι οι ΗΠΑ είτε ενήργησαν βλακωδώς είτε ενθάρρυναν τον Ιωαννίδη στις πράξεις του.¹⁹⁸

6.3 Η στάση της ΕΣΣΔ

Η ΕΣΣΔ χειρίστηκε εν γένει το πραξικόπημα με χλιαρότητα, δηλώνοντας ότι «μάχονται κατά των πραξικοπηματιών». Η δήλωση αυτή ήταν τέτοια που έδινε το πράσινο φως στην Τουρκία, η οποία εκμεταλλευόταν στο έπακρο τη σοβιετική πολιτική.¹⁹⁹

Η ουδετερότητα της ΕΣΣΔ φάνηκε από τις 16 Ιουλίου, όταν η Μόσχα κατηγόρησε την Αθήνα ότι σκοπεύει στην προσάρτηση της Κύπρου και ζήτησε να απομακρυνθούν οι πραξικοπηματίες από το νησί. Αν και στόλος των Σοβιετικών έπλευσε στην περιοχή και ρωσικές μονάδες ήταν σε επιφυλακή, η συμφωνία Κίσινγκερ-Γκρομικό να μην επέμβουν, καθυσύχασε τους Αμερικανούς.²⁰⁰

Επίσης, η ΕΣΣΔ καταδίκασε το πραξικόπημα ως αμερικανική συνομοσία εναντίον της Κύπρου και ζήτησε να επανέλθει ο Μακάριος. Συνάμα, ο Σοβιετικός πρεσβευτής στην Τουρκία διαβεβαίωσε την τουρκική κυβέρνηση ότι το Κρεμλίνο είναι υπέρ αυτών που εναντιώνονται στους στασιαστές και σοβιετικό σημείωμα σε αυστηρό τόνο δόθηκε στην Ελλάδα προειδοποιώντας την ότι θα ευθυνόταν για τις συνέπειες του πραξικοπήματος.²⁰¹

Η ΕΣΣΔ πληροφορήθηκε από την Τουρκία την πρόθεσή της για απόβαση δυνάμεων στην Κύπρο και δεν την εμπόδισε, διότι είχε συμφέρον στην αποτροπή της ένωσης και στην επαναφορά του καθεστώτος πριν από το πραξικόπημα. Σύμφωνα με τον Σακκά (2012), η στάση της θα διαφοροποιούταν αν η Ελλάδα ήταν εκτός ΝΑΤΟ ή έστω εγκατέλειπε τη στρατιωτική δομή του.²⁰² Τέλος, η ΕΣΣΔ αναγνώριζε ότι οι όλες

¹⁹⁸ Τζερμιάς, *Ιστορία του*, ο.π., σελ.480.

¹⁹⁹ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.38.

²⁰⁰ Αυτόθι, σελ.38.

²⁰¹ Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα*, ο.π., σελ.164.

²⁰² Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π, σελ.211.

εξελίξεις ενδεχομένως να οδηγούσαν τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ σε σημαντικούς τριγμούς.²⁰³

²⁰³ Θεοφάνους, *Το κυπριακό*, ο.π., σελ.311.

Κεφάλαιο 7

Η τουρκική εισβολή

Μέχρι τις 20 Ιουλίου οι Τούρκοι έδιναν χρόνο στον Ιωαννίδη για σταθεροποίηση του πραξικοπήματος, ενώ ο Ντενκτάς δήλωνε ότι αυτό ήταν ενδοελληνική υπόθεση.²⁰⁴ Ακολούθως, ήταν η σειρά της χούντας να μην αντιδράσει για να παρασχεθεί χρόνος στους Τούρκους να πράξουν το δικό τους και να επιτευχθεί η διπλή ένωση, η οποία θα ικανοποιούσε τους συμμάχους του ΝΑΤΟ ως λύση του Κυπριακού στα μέτρα τους.²⁰⁵

Επρόκειτο για μια ένοπλη εισβολή, η οποία είχε αναγγελθεί από όλα τα μεγάλα διεθνή ειδησεογραφικά πρακτορεία κατά την προηγούμενη ημέρα,²⁰⁶ αλλά δεν αντιμετωπίστηκε εγκαίρως. Η έκδοση σχετικής διαταγής για εφαρμογή του σχεδίου άμυνας από το ΓΕΕΦ και η κήρυξη επιστράτευσης υλοποιήθηκαν με εγκληματική καθυστέρηση.²⁰⁷

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δυνάμεις της Εθνικής Φρουράς στις οποίες ανατέθηκε η καταδίωξη στην Πάφο του Μακαρίου υπερτερούσαν αριθμητικά και οπλικά από εκείνες που χρησιμοποιήθηκαν κατά την πρώτη ημέρα της εισβολής για την αντιμετώπιση του προγεφυρώματος στο χώρο της απόβασης.²⁰⁸

Ας σημειωθεί επίσης ότι τότε ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα απευθύνθηκε στην Ουάσιγκτον για να αναληφθεί δυναμική πολιτική παρακώλυσης της εξέλιξης της απόβασης των Τούρκων με την παρεμβολή του έκτου στόλου μεταξύ Τουρκίας-Κύπρου. Όμως, η πολιτική του Κίσινγκερ ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη, καθώς θεωρούσε ότι η χρήση στρατιωτικών μέσων για το σκοπό αυτό θα σήμαινε την απώλεια της Τουρκίας ως συμμάχου από την Ουάσιγκτον.²⁰⁹

²⁰⁴ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.132.

²⁰⁵ Αυτόθι, σελ.132.

²⁰⁶ Παπαπολυβίου, *1974: 40 Χρόνια*, ο.π., σελ.5.

²⁰⁷ Χρύσανθος Χρυσάνθου, *Κύπρος 1972-1974. Με Αίμα Στέριωσε η Δημοκρατία*, Λευκωσία: [χ.ο], 2004, σελ.72.

²⁰⁸ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.297.

²⁰⁹ Ρίζας, *Οι Ηνωμένες*, ο.π., σελ.213.

Οι Τούρκοι είχαν σημαντικές απώλειες παρά το ότι επρόκειτο για ανισοβαρή αναμέτρηση. Υπήρξαν σοβαρές απώλειες σε έμψυχο και πολεμικό υλικό. Ήταν εκατοντάδες οι νεκροί. Τα δεκαεννέα τουρκικά αεροσκάφη, που εξακριβώθηκε ότι καταρρίφθηκαν, αποτελούσαν το 24% των επιθετικών σκαφών, εφόσον ότι η τουρκική αεροπορία έκανε χρήση συνολικά εβδομήντα πέντε αεροπλάνων.²¹⁰

Στην έκδοση του 1988 «Ήττα χωρίς πόλεμο», του Αντιναύαρχου Κωνσταντίνου Σκιαδόπουλου, αναφέρονται στοιχεία σχετικά με τα πιο πάνω. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά σε απόρρητη έκθεση του ΝΑΤΟ που σχολίασε τη θλιβερή κατάσταση των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, την προχειρότητα οργάνωσης και υλοποίησης του εγχειρήματος της εισβολής και τη χαμηλή μαχητική αξία και ποιότητά τους. Το όλο εγχείρημα, όπως τοποθετήθηκε ο Αμερικανός στρατηγός Κρουκέντιν, ήταν αδέξια και κακότεχνα προσχεδιασμένο και συναφώς ήταν άξιο απορίας πώς οι Τούρκοι κατάφεραν να επιβιώσουν.²¹¹

Όπως οι ίδιοι οι Τούρκοι παραδέχτηκαν, σε ενδεχόμενη συμμετοχή της Ελλάδας στην απόκρουση της απόβασης στην Κερύνεια, θα βρίσκονταν σε παντελή καταστροφή. Τον Σεπτέμβριο 1975, στην εφημερίδα «Λίμπρ Μπελζίκ» γράφτηκε ότι οι Τούρκοι στρατιωτικοί που είχαν την ευθύνη της απόβασης σημείωσαν ότι το εγχείρημά τους δεν θα πετύχαινε αν χρησιμοποιούταν η Ελληνική Αεροπορία από τις βάσεις της Κρήτης.²¹²

Η Κυπριακή Δημοκρατία, αμέσως μετά την πρώτη αυτή φάση της τουρκικής εισβολής, τον Αττίλα Ι, προσέφυγε στο Συμβούλιο Ασφαλείας, όργανο που για πολλά χρόνια υπήρξε το βασικό σημείο αναφοράς της διεθνοποίησης του Κυπριακού. Στην πρώτη απόφασή του ανήμερα της εισβολής, το ψήφισμα 353, ούτε χαρακτήρισε την πράξη της Τουρκίας ως επιθετική ούτε υπέδειξε ποιος υπέστη την επίθεση και ποιος παραβίασε τον βασικό κανόνα της απαγόρευσης της χρήσης βίας, παρόλο που έκρινε ότι η κατάσταση συνιστούσε σοβαρή απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια και έδωσε εντολή για κατάπαυση του πυρός. Δηλαδή, στην εν λόγω απόφαση η Τουρκία

²¹⁰ Σπύρος Παπαγεωργίου, *Από την Ζυρίχη εις τον Αττίλα*, Λευκωσία: Εκδόσεις Επιφανείου, 2000, σελ.17.

²¹¹ Δημήτριος Μπίκος, *Πώς Χάσαμε το 38% της Κύπρου*, Αθήνα: Εκδόσεις Λογοθέτης, 2000, σελ.82.

²¹² Παπαγεωργίου, *Από την*, ο.π., σελ.12.

δεν αναφέρθηκε ρητώς και ζητήθηκε ο τερματισμός της «ξένης στρατιωτικής επέμβασης», επαναλαμβάνοντας την υποχρέωση όλων των κρατών να σέβονται την κυριαρχία, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.²¹³

Επομένως, με την κοινή γνώμη διεθνώς εναντίον της χούντας και την υποστήριξη της ΕΣΣΔ βέβαιη, η Τουρκία πέτυχε να προβάλλει την επέμβασή της ως ενέργεια για σκοπούς διασφάλισης της «ειρήνης», «σύννομη» με το διεθνές δίκαιο, νομιμοποιούμενη από τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου που παραβίασε η Ελλάδα με το πραξικόπημα.²¹⁴

Σημειώνεται ότι στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ θεωρούσαν ότι η ΕΣΣΔ θα επενέβαινε μόνο αν η κρίση εξελισσόταν σε σύρραξη που να αφορά όλη τη γύρω περιοχή. Επίσης, η όλη στάση της ΕΣΣΔ δεν ανησυχούσε Κίσινγκερ και Ετζεβίτ.²¹⁵ Οι ηγέτες της είχαν υποσχεθεί στον Κίσινγκερ ότι δεν θα εκμεταλλεύονταν το γεγονός της εισβολής ως τη «μεγάλη ευκαιρία», όπως χαρακτηριστικά την ονόμασε ο Γκρομπίκο σε συνομιλία του με τον Αμερικανό ομόλογό του.²¹⁶

Οπωσδήποτε, το πραξικόπημα, που είχε ως αποτέλεσμα τον έλεγχο ορισμένης περιοχής της Κύπρου από τη χούντα, καθώς και η εισβολή, που επέφερε τον έλεγχο μιας άλλης περιοχής από την Τουρκία, δίχως πόλεμο μεταξύ των δύο χωρών μελών του ΝΑΤΟ, ήταν επιτυχία για τις ΗΠΑ και τους δυτικούς συμμάχους της. Καταρχάς, ετίθετο σε εφαρμογή βελτιωμένο το σχέδιο Άτσεσον, που θεωρείτο από τη Δύση στη δεκαετία του 1960 ως η καταλληλότερη λύση, και μάλιστα η Τουρκία θα κατείχε ολόκληρη περιοχή αντί βάση. Συνάμα, η χούντα ήταν ικανοποιημένη καθότι έδωχνε το Μακάριο.²¹⁷ Παράλληλα, η Κύπρος, με τη γεωστρατηγική της σημασία στη Μέση Ανατολή, ελεγχόταν πλέον πλήρως από χώρες του ΝΑΤΟ και με την εγκατάσταση αμερικανικών και νατοϊκών βάσεων θα αποτελούσε το τέλειο προγεφύρωμα για τη

²¹³ Εμμανουέλλα Δούση, «Ζητήματα Κρατικής Ευθύνης από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο το 1974» στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Μ. Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.293.

²¹⁴ Ευρυβιαδης, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.110.

²¹⁵ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.212.

²¹⁶ Κώστας Βενιζέλος και Μιχάλης Ιγνατίου, *Τα Μυστικά αρχεία του Κίσινγκερ*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2002, σελ.39.

²¹⁷ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.132-133.

Δύση. Επομένως, θα καλυπτόταν το κενό που προέκυψε όταν οι Βρετανοί άφησαν τη Μέση Ανατολή.²¹⁸

Ο Κίσινγκερ, με σχετική δήλωσή του, σύμφωνα με την οποία μόνο η απειλή στρατιωτικής δράσης από τις ΗΠΑ θα απέτρεπε την τουρκική εισβολή και αυτό θα ήταν αδύνατο, δικαιολόγησε γιατί η πολιτική των Αμερικανών προς την Τουρκία ήταν ανεκτική. Όντως, εφόσον η επιρροή τους στην Τουρκία ήταν περιορισμένη, μια βίαιη παρέμβαση θα την ωθούσε περισσότερο προς την ΕΣΣΔ.²¹⁹

Ας σημειωθεί επίσης ότι το Σεπτέμβριο του 1975, ο Κίσινγκερ, που θεωρούσε ότι το Κυπριακό μετά την παρέλευση τέτοιου χρόνου ξεχάστηκε, δημόσια ομολόγησε ότι, υπό τις περιστάσεις, επέτρεψε στους Τούρκους να επέμβουν, δίχως να πράξει οτιδήποτε για να τους εμποδίσει και απορρίπτοντας το σενάριο της επέμβασης του έκτου στόλου εναντίον τους.²²⁰

Αξίζει να αναφερθεί ότι την ημέρα της εισβολής το βρετανικό ελικοπτεροφόρο «ΕΡΜΗΣ» ήταν κοντά στις ακτές της Κερύνειας. Με την υποκλοπή τηλεπικοινωνιακών μηνυμάτων φάνηκε ότι αυτό συνεργαζόταν με τους Τούρκους.²²¹

Στην Ελλάδα, αμέσως μετά την εισβολή, ο Ιωαννίδης μαζί με τους συμβούλους του προετοίμαζαν κρυφά υποβρυχιακές και αεροπορικές επιθέσεις κατά των δυνάμεων της εισβολής. Κάποιοι όμως στρατιωτικοί αρχηγοί, εν αγνοία του Ιωαννίδη, ήταν ενάντια σε μία ολοκληρωτική σύγκρουση με την Τουρκία. Σε μεταγενέστερο στάδιο, αναφέρθηκε ότι η στάση αυτή ενθαρρυνόταν από πρόσωπα που αποτελούσαν το κατεστημένο στη CIA.²²²

Ο Σίσκο είχε άμεση πληροφόρηση για την ύπαρξη των πιο πάνω αναφερόμενων διαφορετικών απόψεων και ο στρατηγός Νταβός άρχισε τη μετακίνηση στα σύνορα των στελεχών και μονάδων που παρείχαν υποστήριξη στον Ιωαννίδη. Οι ΗΠΑ, που παρακολουθούσαν με προσοχή θαλάσσιο και εναέριο χώρο, αξιοποιώντας τον έκτο

²¹⁸ Παντελής, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.424.

²¹⁹ Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα*, ο.π., σελ.167.

²²⁰ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.134.

²²¹ Ψαρουδάκης, *Η Κυπριακή*, ο.π., σελ.436.

²²² Στερν, *Λάθος Άλογο*, ο.π., σελ.156.

στόλο και ένα αεροπλανοφόρο κρούσης, γνώριζαν τα πάντα και υπογράμμιζαν την έμμεση ανάμειξη τους υπέρ της Τουρκίας.²²³

Σύμφωνα με τον Άγγελο Αγγελόπουλο στις 28 Νοεμβρίου 1974, ανταποκριτή της αθηναϊκής εφημερίδας «Ακρόπολη» στη Νέα Υόρκη, ο Σίσκο, είχε προειδοποιήσει τους στρατηγούς ότι αν η Ελλάδα επιτίθετο στην Τουρκία, οι δυνάμεις των Αμερικανών θα αντιδρούσαν και θα κατέστρεφαν τα ελληνικά πολεμικά αεροπλάνα, πλοία και τανκς.²²⁴

Στις 21 Ιουλίου για σκοπούς ενίσχυσης της άμυνας της Κύπρου αποφασίστηκε όπως σταλούν από την Ελλάδα δεκαπέντε μεταφορικά αεροσκάφη τύπου Νοράτλας με καταδρομείς. Από αυτά κατάφεραν να επιστρέψουν εντέλει στην Ελλάδα μόνο τα έντεκα.²²⁵ Σημειώνεται ότι είχε δοθεί σχετικό σήμα από τον Διοικητή των Βρετανικών Ενόπλων Δυνάμεων στην Κύπρο, βάσει του οποίου, σε περίπτωση επανάληψης τέτοιων πτήσεων, τα ελληνικά αεροπλάνα θα αναχαιτίζονταν από τα βρετανικά.²²⁶ Άλλωστε, σε τηλεγράφημα που στάλθηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών της Αυστραλίας, στις 21 Ιουλίου 1974, διατυπώνεται ότι Βρετανός αξιωματούχος σημείωσε ότι, σε περίπτωση που τα τουρκικά στρατεύματα καταλάμβαναν περίπου το 1/3 της Κύπρου πριν από τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός, η Βρετανία θα το αποδεχόταν.²²⁷

Στις 22 Ιουλίου οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν κατάπαυση του πυρός. Ένας από τους λόγους που καθυστέρησαν να το πράξουν ήταν για να προλάβει να φθάσει από την Μερσίνα το δεύτερο αποβατικό κύμα και να προλάβουν να καταλάβουν την Κερύνεια, πράγμα και το οποίο πέτυχαν λίγο πριν από την κατάπαυση των εχθροπραξιών.²²⁸ Τελικά, στο διάστημα 20-22 Ιουλίου οι Τούρκοι εξασφάλισαν μονάχα το 7% του εδάφους ένεκα της απρόβλεπτης δυναμικής αντίστασης που αντιμετώπισαν.²²⁹

²²³ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.128.

²²⁴ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., σελ.139.

²²⁵ Κώστας Τζωρτζή, *Χρονικό της Κυπριακής Τραγωδίας, Καλοκαίρι 1974, Ντοκουμέντα για το Πραξικόπημα και την Τουρκική Εισβολή*, Λευκωσία: [χ.ο], 1991, σελ.185-186.

²²⁶ Αυτόθι, σελ. 187.

²²⁷ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.294.

²²⁸ Αυτόθι, σελ.130.

²²⁹ Ηρακλείδης, *Κυπριακό Σύγκρουση*, ο.π., σελ.282.

Στις 23 Ιουλίου, σε χρόνο που λόγω των γεγονότων της κυπριακής τραγωδίας η δικτατορία στην Ελλάδα ήταν υπό κατάρρευση, ο Σαμψών παραιτήθηκε. Ως προεδρεύων της Δημοκρατίας ανέλαβε ο Γλαύκος Κληρίδης, πρόεδρος της Βουλής και νόμιμος αναπληρωτής με βάση το Σύνταγμα.²³⁰ Κατά την ίδια ημερομηνία, έπειτα από σύσκεψη στην Αθήνα και ενώ η Κύπρος καιγόταν, η δικτατορία της χούντας κατέρρευσε και η Ελλάδα επανήλθε στη δημοκρατία μετά από επτά χρόνια. Συναφώς, λήφθηκε απόφαση για επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή από το Παρίσι, οποίος το απόγευμα της επομένης ορκίστηκε πρωθυπουργός της χώρας.²³¹

Οι Τούρκοι δεν φαίνονταν διατεθειμένοι να διαπραγματευθούν με τη νέα ελληνική κυβέρνηση και αξιοποιούσαν τη θέση ισχύος που είχαν για την επιβολή των όρων τους. Γι' αυτό άλλωστε και συνεχώς παραβίαζαν την κατάπαυση του πυρός.²³² Συνεπώς, ο Τόσκα, τηλεγράφησε στις ΗΠΑ την 24^η Ιουλίου ότι οι Τούρκοι θα συμμορφώνονταν με την κατάπαυση των εχθροπραξιών μόνο με την απειλή χρήσης βίας από τον έκτο στόλο και με κάτι τέτοιο θα συμφωνούσε και ο πρεσβευτής της Βρετανίας.²³³

Η πολιτική όμως του Κίσινγκερ ήταν αντίθετη και σκοπό είχε τη διαπραγμάτευση δίχως την άσκηση πίεσης προς τους Τούρκους. Προτεραιότητα συνιστούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο επανόδου του Μακαρίου.²³⁴

Με βάση, λοιπόν, τα πιο πάνω, οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να εμποδίσουν με διπλωματικό ή/και στρατιωτικό τρόπο την υλοποίηση του σχεδίου εισβολής των Τούρκων με την απευθείας παρέμβαση του Κίσινγκερ προς τον Ετζεβίτ, την παρουσία του έκτου στόλου στα διεθνή ύδατα της περιοχής, την αποστολή των μελών της Ειρηνευτικής Δύναμης στα παράλια της Κερύνειας και τη διακοπή της στρατιωτικής και οικονομικής συνδρομής στην Τουρκία. Ωστόσο, οι Τούρκοι ήταν βέβαιοι ότι δεν θα υπήρχε τέτοια αντίδραση και έτσι δεν ήταν θετικοί στις προτάσεις του Σίσκο για συμβιβασμό.²³⁵

²³⁰ Παπαπολυβίου, 1974: 40 Χρόνια, ο.π., σελ.7.

²³¹ Παντελής, Ιστορία της, ο.π., σελ.424.

²³² Ρίζας, Οι Ηνωμένες, ο.π., σελ.164.

²³³ Αυτόθι, σελ.224.

²³⁴ Αυτόθι, σελ.225.

²³⁵ Σακκάς, Η Ελλάδα, ο.π., σελ.206.

Σύμφωνα με τους Malley και Craig (2002), ο Κίσινγκερ ήταν πεπεισμένος ότι η Ελλάδα θα απέφυγε μια ελληνοτουρκική σύρραξη, δεδομένου ότι είχε έναν ανοργάνωτο και όχι καλά οπλισμένο στρατό, καθώς και την αεροπορία της εκτός κυπριακής εμβέλειας. Ήταν λες και πραγματοποιούνταν τα μυστικά αμερικανικά σχέδια του 1964 υπέρ της Τουρκίας.²³⁶

Η επιτυχία της εισβολής όχι μόνο ενίσχυσε τον τουρκικό εθνικισμό, αλλά συνάμα είχε ως αποτέλεσμα να τεθούν οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις σε νέα βάση και μάλιστα υπέρ της Τουρκίας. Ειδικότερα, με την εισβολή, η οποία ερμηνεύτηκε ως πράξη απαλλαγής της Τουρκίας από την κηδεμόνευση των Αμερικανών, διαφοροποιήθηκε η σχέση εξάρτησης που είχε εμπεδωθεί κατά τις περασμένες δεκαετίες. Η υποβόσκουσα κρίση που ήταν απόρροια της μονομερούς κατάργησης από την Τουρκία της αμερικανοτουρκικής συμφωνίας για την ελεγχόμενη παραγωγή οπίου, προς αντιμετώπιση της παράνομης διοχέτευσης ναρκωτικών στη διεθνή αγορά, καθώς και η αρνητική εικόνα των Αμερικανών για τον Ετζεβίτ, παραμερίστηκαν.²³⁷

Σύμφωνα με τον Κίσινγκερ το 1964 και 1967, η Τουρκία δεν μπορούσε να επέμβει στη φάση που η κυβέρνηση στην Κύπρο ήταν νόμιμη, επειδή θα γινόταν έκκληση στη διεθνή κοινότητα, καθώς και γιατί η κυβέρνηση στην Ελλάδα θα είχε τη διεθνή στήριξη. Το 1974, που δεν υπήρχε αναγνωρισμένη κυβέρνηση στην Κύπρο, αλλά ένας άνθρωπος που εθεωρείτο σε διεθνές επίπεδο εγκληματίας, καθώς και μια κυβέρνηση στην Ελλάδα που δεν τύγγανε διεθνώς οποιασδήποτε υποστήριξης, κανένας δεν μπορούσε να αποτρέψει την τουρκική επέμβαση. Επρόκειτο για σημαντική ευκαιρία υπέρ της Τουρκίας.²³⁸

²³⁶ Brendan O' Malley & Ian Craig, *Η Συνωμοσία της Κύπρου*, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2002, σελ.334.

²³⁷ Ευρυβιάδης, *Ιστορία της*, ο.π., σελ.111.

²³⁸ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.293.

Κεφάλαιο 8

Μεσοδιάστημα και η Δεύτερη Φάση της Τουρκικής Εισβολής

Βάσει του πιο πάνω αναφερόμενου ψηφίσματος 353, άρχισε στη Γενεύη διάσκεψη για το Κυπριακό, που πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση, στις 25 με 30 Ιουλίου 1974, συμμετείχαν οι εγγυήτριες δυνάμεις Ελλάδα, Τουρκία και Βρετανία και συγκεκριμένα οι Υπουργοί Εξωτερικών Γεώργιος Μαύρου, Τουράν Γκιουνές και Τζέιμς Κάλαχαν.²³⁹ Στις συνομιλίες αυτές δεν παρευρέθηκαν ο Σίσκο και ο Κίσινγκερ, παρά το ότι ο Τόσκα τους είχε επισημάνει ότι η παρουσία τους θα ήταν σημαντική για την ελληνική πλευρά.²⁴⁰

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας, ως ανεξάρτητος, κατά κάποιο τρόπο προήδρευσε. Η εν λόγω διάσκεψη διεξήχθη ενώ συνεχιζόταν η τουρκική προέλαση στο νησί. Όσο γινόταν η διάσκεψη, με βάση τις καταγγελίες στις οποίες προέβη ο Γεώργιος Μαύρος, η συμφωνία κατάπαυσης του πυρός παραβιάστηκε στο σύνολο σαράντα εννέα φορές.²⁴¹ Ταυτόχρονα, πρόσθετες στρατιωτικές δυνάμεις, οπλισμός και άρματα μεταφερθήκαν από τους Τούρκους στο προγεφύρωμά τους.²⁴²

Ο Κίσινγκερ δεν επέκρινε την παραβίαση της κατάπαυσης των εχθροπραξιών και σε ιδιαίτερες συνομιλίες του με τους αξιωματούχους του δήλωνε ότι δεν θα αντιτασσόταν στις εδαφικές βλέψεις της Τουρκίας, αφού η τελευταία είχε μεγαλύτερη στρατηγική σημασία από την Ελλάδα.²⁴³

²³⁹ Πολύβιος, Πολυβίου, *Η Διπλωματία της Εισβολής*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη Α. Ε., 2010, σελ.42.

²⁴⁰ Άγγελος Πετρόπουλος, «Η αποστολή του Τζόζεφ Σίσκο», στο: Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο*, Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.33.

²⁴¹ Παπαδημήτρη και Πετρίδη, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π, σελ.178.

²⁴² Άγγελος Συρίγος, «Η Προσπάθεια να εμφανισθεί νόμιμη η εισβολή», στο: Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο*, Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.20.

²⁴³ Ο' Malley & Craig, *Η Συνωμοσία*, ο.π, σελ.357.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο δύσκολη ήταν η κατάσταση για Έλληνες και Ελληνοκυπρίους, ώστε ο Κληρίδης, αν και φιλοδυτικός, αναγκάστηκε να απευθυνθεί στη ΕΣΣΔ. Τότε αντέδρασε έντονα η Ουάσιγκτον, διαμηνύοντας ότι η σοβιετική ανάμειξη μάλλον θα υποχρέωνε τις ΗΠΑ να στηρίζουν θέσεις που άλλοτε δεν θα υποστήριζαν.²⁴⁴

Η πρώτη φάση της διάσκεψης τέλειωσε στις 30 Ιουλίου, με κοινή δήλωση των συμμετεχόντων, που περιέλαβε όλες τις απαιτήσεις της Τουρκίας. Ανάμεσα σε άλλα, σημειώθηκε η ύπαρξη δύο ξεχωριστών διοικήσεων, η επιστροφή στους Τουρκοκυπρίους των θυλάκων που είχαν καταληφθεί από την Εθνική Φρουρά και η αναγνώριση της επέκτασης του προγεφυρώματός τους μετά την κατάπαυση των εχθροπραξιών την 22^α Ιουλίου. Η αποχώρηση των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων δεν καθοριζόταν σαφώς.²⁴⁵

Ακολούθως, ο Σίσκο, σε σχετική συνάντησή του με τον Τούρκο πρέσβη στις ΗΠΑ Μεχίλ Ενένμπελ, που πραγματοποιήθηκε στις 5 Αυγούστου, έθεσε ανάμεσα σε άλλα ότι οι ΗΠΑ ακολουθούσαν μια ισορροπημένη προσέγγιση που συνυπολόγιζε αφενός τα κοινά συμφέροντα των ΗΠΑ και της Τουρκίας με το ΝΑΤΟ και αφετέρου τη σταθερότητα στην Ανατολική Μεσόγειο. Επιπρόσθετα, λέχθηκε ότι η στάση των ΗΠΑ προς την Τουρκία ήταν στάση συμπάθειας και κατανόησης, γι' αυτό και θα την βοηθούσαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.²⁴⁶

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ακολούθησε η δεύτερη φάση της διάσκεψης, το διάστημα μεταξύ 8 και 14 Αυγούστου, όπου εκτός των τριών εγγυητριών δυνάμεων συμμετείχαν ο Γλαύκος Κληρίδης και ο Ραούφ Ντενκτάς.²⁴⁷ Τότε, από την τουρκική πλευρά υποβλήθηκαν ποικίλα σχέδια βάσει των οποίων οι περιοχές που θα τίθεντο υπό τον έλεγχο των Τουρκοκυπρίων ήταν στο 34% της όλης επιφάνειας της Κύπρου. Η διάσκεψη διαλύθηκε ξημερώματα της 14^{ης} Αυγούστου 1974 ένεκα της τουρκικής αδιαλλαξίας και της απροθυμίας των ΗΠΑ να πιέσουν αποτελεσματικά προς την ορθή κατεύθυνση.²⁴⁸ Διαφάνηκε πως οι Τούρκοι συμμετείχαν στη διάσκεψη με

²⁴⁴ Ρίζας, *Οι Ηνωμένες*, ο.π., σελ.230.

²⁴⁵ Αυτόθι, σελ.231.

²⁴⁶ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.293.

²⁴⁷ Ψαρουδάκης, *Η Κυπριακή*, ο.π., σελ.441.

²⁴⁸ Συρίγος, *1974: 40 Χρόνια*, ο.π., σελ.20.

προκαθορισμένο σχέδιο, στοχεύοντας στον αποπροσανατολισμό των Ελλήνων σε σχέση με την εξεύρεση λύσης, καθώς και στο να τους παρασχεθεί χρονικό περιθώριο για νέα επέμβαση στην Κύπρο στις 14 με 16 Αυγούστου.²⁴⁹

Στην κατάθεση του στην Εξεταστική Επιτροπή για τον Φάκελο της Κύπρου (2.7.1987), ο Γεώργιος Μαύρος, διατύπωσε τους βασικότερους λόγους για την ατυχή έκβαση της διάσκεψης. Συγκεκριμένα, αναφέρθηκε στο στρατιωτικό πλεονέκτημα της Τουρκίας στην Κύπρο, στην ουδέτερη και αδιάφορη στάση της Βρετανίας και στη φιλοτουρκική προσέγγιση του Κίσινγκερ. Σημείωσε ότι πριν από τον Αττίλα ΙΙ, τη δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής, του είχε λεχθεί από τον Κάλαχαν ότι ο Κίσινγκερ δεν ήταν διατεθειμένος να ασκήσει πίεση στην Τουρκία, ώστε να μη γίνει η προέλαση των δυνάμεών της στο νησί. Ο Κάλαχαν ισχυριζόταν ότι η χώρα του δεν μπορούσε να ενεργήσει μονομερώς δίχως τη στήριξη των ΗΠΑ ή του ΟΗΕ, οπότε η στάση του Κίσινγκερ του έδινε πρόσχημα, προκειμένου να αποφύγει να αναλάβει οποιεσδήποτε ευθύνες ήταν απόρροια του γεγονότος ότι η Βρετανία ήταν εγγυήτρια δύναμη.²⁵⁰

Όσο διαρκούσε η διάσκεψη ο Κίσινγκερ έδινε ενθαρρυντικά μηνύματα προς την τουρκική πλευρά. Σε όλο το μεσοδιάστημα πριν από τη δεύτερη εισβολή ενθάρρυνε τον Ετζεβίτ για την αποστολή επιπρόσθετων τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στο νησί. Επίσης, υποστήριζε τη διεύρυνση του προγεφυρώματος που δημιουργήθηκε από τον Αττίλα Ι και την εδαφική επέκταση της κατοχής, που μέχρι τότε δεν υπερέβαινε το 5% του εδάφους.²⁵¹

Ο Τούρκος δημοσιογράφος Αλί Μπιράντ περιέγραψε πόσο προκλητική και εξοργιστική ήταν η πολιτική Δύσης και NATO κατά τη διάρκεια της διάσκεψης. Σύμφωνα με τον ίδιο, η Δύση ήταν ικανοποιημένη που το νησί θα διχοτομούταν από δύο χώρες του NATO. Προσδοκούσε να ολοκληρωθεί η τουρκική επιχείρηση, έπειτα να ζητηθεί έντονα από τον ΟΗΕ η κατάπαυση του πυρός και τέλος να «ανταποκριθεί» η Τουρκία σε σχετικό ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας.²⁵²

²⁴⁹ Ψαρουδάκης, *Η Κυπριακή*, ο.π., σελ.443.

²⁵⁰ *Ο Φάκελος*, ο.π., σελ.293.

²⁵¹ Χριστοδούλου, *Το Νάτο*, ο.π., σελ.76.

²⁵² Αυτόθι, σελ.76.

Το Βρετανικό απόσπασμα του ΟΗΕ δεν μερίμνησε να τηρηθεί η κατάπαυση του πυρός, ούτε και εμπόδισε την προώθηση των τουρκικών δυνάμεων σε νέες θέσεις ενόσω διαρκούσε η εκεχειρία. Σε ορισμένες περιπτώσεις όχι μόνο δεν πήρε μέτρα για την προστασία εγκλωβισμένων στρατιωτών, αλλά ενδέχεται και να ενημέρωσε τις τουρκικές δυνάμεις για την παρουσία αυτών.²⁵³

Στη φάση που η ΕΣΣΔ αντιλαμβανόταν ότι η στάση των δυτικών χωρών απειλούσε τα συμφέροντά της συνήθως προέβαινε σε προειδοποιήσεις και απειλές. Το ίδιο έκανε σε περιπτώσεις, όπως αυτές του Βερολίνου, του Σουέζ, της Κούβας και των αραβοϊσραηλινών πολέμων του 1967 και 1973.²⁵⁴ Στην περίπτωση όμως της Κύπρου δεν αντέδρασε κυρίως γιατί επιθυμούσε να διατηρήσει τις καλές σχέσεις της με την Τουρκία. Από το 1967 είχε αναλάβει τη βιομηχανική ανασυγκρότησή της και το 1973 οι εμπορικές σχέσεις των δύο χωρών ήταν τέτοιες που η αποφασίστηκε η ίδρυση σοβιετικής τράπεζας στην Άγκυρα για την εξυπηρέτηση των συναλλαγών.²⁵⁵

Στις πολύωρες συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας από τις 16 Ιουλίου μέχρι τις 15 Αυγούστου, ο Σοβιετικός εκπρόσωπος κατηγορούσε αδιάλειπτα χούντα, ΗΠΑ και κάποιους νατοϊκούς κύκλους ότι επιχειρούσαν να διαλύσουν το κυπριακό κράτος για να το μετατρέψουν σε νατοϊκή βάση, αποφεύγοντας να ασκήσει κριτική στην Τουρκία. Επιπρόσθετα, έκανε δηλώσεις που υποστήριζαν τον Μακάριο και την ανεξαρτησία της Κύπρου, δίχως όμως σε καμία από τις μακροσκελείς ομιλίες του να εναντιώνεται στην Τουρκία. Γι' αυτό και ο Βρετανός εκπρόσωπος του είπε: «Ούτε μια φορά δεν αισθανθήκατε να ταιριάζει η λέξη Τουρκία, ούτε μια φορά δεν κρίνατε ότι πρέπει να αναφέρετε την παρούσα προέλαση του τουρκικού στρατού».²⁵⁶

Πέραν των πιο πάνω, η ΕΣΣΔ κυρίως θα ικανοποιούταν αν πραγματοποιούταν μια στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας η οποία θα οδηγούσε σε διάλυση τη νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ.²⁵⁷ Επισημαίνεται ότι έκανε σαφές ότι θα παρέμβαινε μόνο αν αναλαμβανόταν δράση από κοινού με τις ΗΠΑ.²⁵⁸

²⁵³ Ο Φάκελος, ο.π., σελ.295.

²⁵⁴ Σακκάς, *Η Ελλάδα*, ο.π., σελ.211-212.

²⁵⁵ Αυτόθι, σελ.212.

²⁵⁶ Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα*, ο.π., σελ.164.

²⁵⁷ Αυτόθι, σελ.165-166.

²⁵⁸ Γαβριήλ Μηνάς, *Η Εθνική Αυτοματαίωση του Ελληνισμού στην Κύπρο*, Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 2007, σελ.898.

Αφού κατέρρευσαν οι συνομιλίες στη Γενεύη, στις 14 Αυγούστου 1974 οι ΗΠΑ έδωσαν με έμμεσο τρόπο τη συγκατάθεσή τους στην όλη τουρκική επιθετικότητα, προβαίνοντας σε ανακοίνωση ότι οι Τουρκοκύπριοι χρήζουν «περισσότερης προστασίας» και «βελτίωσης της θέσεώς τους»,²⁵⁹ και αμέσως ακολούθησε η δεύτερη τουρκική στρατιωτική επέμβαση, ο Αττίλας ΙΙ.²⁶⁰ Με την εν λόγω επέμβαση επεκτάθηκε η ζώνη κατοχής στα σημερινά επίπεδα, δηλαδή Γραμμή Μόρφου-«Πράσινη γραμμή» Λευκωσίας- Αμμόχωστος.²⁶¹ Δυστυχώς, οι λιγοστές ελληνικές δυνάμεις και συγκεκριμένα ΕΛΔΥΚ, Εθνική Φρουρά και ένοπλοι πολίτες, ήταν αντιμέτωπες με έναν άρτια εξοπλισμένο νατοϊκό στρατό.²⁶²

Η κατάπαυση του πυρός πραγματοποιήθηκε στις 6 το απόγευμα της 16^{ης} Αυγούστου, στη φάση που ολοκληρώθηκε η γραμμή Αττίλα, όπως ήταν προσχεδιασμένο. Ό,τι επεδίωκε ο Γκιούνες στη Γενεύη, το πέτυχε ο τουρκικός στρατός με την οπλική του υπεροχή.²⁶³

²⁵⁹ Συρίγος, 1974: 40 Χρόνια, ο.π., σελ.21.

²⁶⁰ Αυτόθι, σελ.20-21.

²⁶¹ Παπαπολυβίου, 1974: 40 Χρόνια, ο.π., σελ.7.

²⁶² Συρίγος, 1974: 40 Χρόνια, ο.π., σελ.20-21.

²⁶³ Παπαδημήτρης και Πετρίδης, Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια, ο.π., σελ.207.

Επίλογος

Υπό το φως όλων των πιο πάνω, φαίνεται ότι οι δυνάμεις της Δύσης ήδη από το 1964 είχαν τελεσίδικα στραφεί προς τη διάλυση της νεοσύστατης τότε Κυπριακής Δημοκρατίας και τη διπλή ένωση του νησιού με Ελλάδα και Τουρκία.

Προφανώς, είχαν αντιληφθεί ότι το καθεστώς της, όπως είχε διαμορφωθεί μετά τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, δεν θα εξυπηρετούσε τα συμμαχικά συμφέροντα, γι' αυτό και τα σχέδια λύσης που εκπονήθηκαν από τη Δύση, στο σύνολό τους, στόχευαν στην κατάλυση αυτού.

Η δημιουργία έντασης στο νησί ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε επικίνδυνη πολεμική σύρραξη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Οι συνέπειες ενός τέτοιου σεναρίου θα ήταν πρώτιστα δυσάρεστες για το ΝΑΤΟ, αφού θα διαλυόταν η νοτιοανατολική πτέρυγά του. Όμως και για την Ελλάδα και την Τουρκία, που θα εμπλέκονταν σε πόλεμο, οι συνέπειες θα ήταν τραγικές.

Υπό την πίεση των εν λόγω ουσιαστικών παραγόντων, η Ελλάδα υιοθέτησε μια πολιτική συμβιβασμού, με επέμβαση στα εσωτερικά ζητήματα της Κύπρου και επιδιώκοντας λύση απευθείας με την Τουρκία. Αποδεχόμενη τα νατοϊκά σχέδια, κατέβαλε προσπάθειες να επηρεάσει την ελληνοκυπριακή ηγεσία, ώστε η τελευταία να υιοθετήσει λύσεις που θα οδηγούσαν στη διπλή ένωση.

Από τον Απρίλιο του 1967, μετά την ανατροπή της τελευταίας ελληνικής δημοκρατικής κυβέρνησης από τη χούντα, η νέα ελληνική εξωτερική πολιτική για το Κυπριακό, με την υποστήριξη της Δύσης και του ΝΑΤΟ, διευκόλυνε την τουρκική επεκτατική πολιτική. Πλέον διεκδικούνταν εδαφικές παραχωρήσεις στην Τουρκία, οδεύοντας προς τη διχοτόμηση του νησιού ως λύσης η οποία θα συντελούσε στη διατήρηση της συνοχής του ΝΑΤΟ.

Η ελληνοκυπριακή ηγεσία σε κάθε φάση επιθυμούσε τη διεθνοποίηση του Κυπριακού, με απώτερο στόχο την αποκόμιση πλεονεκτημάτων σε διεθνές επίπεδο, καθώς και την έγκριση θετικών γι' αυτήν ψηφισμάτων και αποφάσεων του ΟΗΕ. Απεναντίας, οι ΗΠΑ, η Βρετανία και η Τουρκία επεδίωκαν την αποδιεθνοποίηση του Κυπριακού και την εξεύρεση λύσης στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Γι' αυτό, άλλωστε, με τις ενέργειές τους οδήγησαν τελικά στις απευθείας συνομιλίες Ελλάδας-Τουρκίας για το Κυπριακό. Η ΕΣΣΔ επιθυμούσε τη διεθνοποίηση του Κυπριακού για την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων και συγκεκριμένα της επιδίωξής της να είναι το νησί εκτός της επιρροής του ΝΑΤΟ.

Η Ελλάδα, όμως, δεν είχε την πλεονεκτική θέση της Τουρκίας, ενώ η άλλη ήταν ιδιαίτερα ισχυρή στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ.

Οι ΗΠΑ και η Βρετανία, ανησυχώντας για την εξωτερική πολιτική του Μακαρίου και τη σχέση Τουρκίας-ΕΣΣΔ, στόχευαν στον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς και στην εξουδετέρωση οποιουδήποτε κομμουνιστικού κινδύνου στη Μέση Ανατολή. Άρα, οποιαδήποτε λύση και αν πρότεινε η Δύση, εκ προοιμίου υπήρχε ο ορατός κίνδυνος της επιβολής νόθας λύσης στο Κυπριακό και της διχοτόμησης του νησιού.

Τυχόν μείωση της ισχύος της Δύσης στις εν λόγω περιοχές έναντι της σοβιετικής, ανησυχούσε ιδιαίτερα τη νατοϊκή συμμαχία. Επομένως, η κατάληψη από την Τουρκία μέρους του νησιού εξυπηρετούσε τους γεωπολιτικούς στόχους της Δύσης. Το έδαφος αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί μελλοντικά σε περίπτωση σύρραξης στη Μέση Ανατολή.

Οι ευθύνες των ΗΠΑ για την τραγωδία στην Κύπρο είναι από το 1964 και εντεύθεν, που έγινε προσπάθεια επιβολής των σχεδίων Άτσεσον, τα οποία θα οδηγούσαν στην κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Τα σχέδια αυτά παρουσιάζονταν στην Ελλάδα με τη μορφή της ένωσης, ενώ στην Τουρκία με τη μορφή της διχοτόμησης. Το αποκορύφωμα των εν λόγω ευθυνών ήταν οι χειρισμοί και οι διεργασίες του Κίσινγκερ το 1974. Οι ΗΠΑ δεν έπραξαν τίποτα για την παρεμπόδιση του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής, αλλά απεναντίας χάρηκαν με την ανατροπή του Μακαρίου.

Το μερίδιο ευθύνης της Βρετανίας είναι ιδιαίτερα μεγάλο, εφόσον μετά την ίδρυση της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, δεν λειτούργησε στο βαθμό που έπρεπε ως εγγυήτρια δύναμη της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου. Η στάση της έναντι του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής στο νησί, δεν ανταποκρίνεται σε όσα θα έπρεπε καθηκόντως να πράξει.

Ακόμη και η ΕΣΣΔ μπορεί να κατηγορηθεί για τις εξελίξεις στο νησί, αφού συστηματικά έδινε την εντύπωση ότι θα αντιδρούσε δυναμικά σε τυχόν τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Όμως θα έπρεπε όλοι να είχαν αντιληφθεί ότι η ΕΣΣΔ, κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, θα αποκόμιζε πλεονέκτημα από τη συνεχιζόμενη αντιπαράθεση δύο εταίρων του ΝΑΤΟ, την Ελλάδα και την Τουρκία, ιδιαίτερα μετά από μια ένοπλη σύγκρουση που θα έπληττε τη νοτιοανατολική πτέρυγα της εν λόγω συμμαχίας. Άλλωστε, η ΕΣΣΔ δεν ήταν διατεθειμένη να αποτρέψει τις επιδιώξεις της Τουρκίας στο νησί, επειδή οι μεταξύ τους σχέσεις, για τους λόγους που έχουν αναφερθεί, ιδιαίτερα το 1974, ήταν πολύ καλές.

Η στάση των μεγάλων δυνάμεων απέναντι στις εξελίξεις του 1974 ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα μέχρι τότε προτεινόμενα σχέδια λύσης. Τα σχέδια αυτά εκπονήθηκαν με βάση το ότι ο απώτερος στόχος της Δύσης ήταν η εγκατάσταση αμερικανικών και νατοϊκών βάσεων ως το τέλειο προγεφύρωμά της στην περιοχή, μέσω της πλήρους νατοποίησης του νησιού. Επιδιωκόταν η σύνδεση της Κύπρου με το ΝΑΤΟ όχι μόνο για την ενδυνάμωση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του με την εγκατάσταση βάσεων, αλλά και για την αποφυγή σύρραξης μεταξύ των χωρών μελών του που αποτελούσαν τον άξονα προς αντιμετώπιση της σοβιετικής επιρροής και των αδεσμεύτων στην περιοχή.

Ο Μακάριος κατά την υπό εξέταση χρονική περίοδο δεν εθεωρείτο από τους δυτικούς ιδιαίτερα φερέγγυος και αξιόπιστος και αυτό είχε τη σημασία του. Ακόμα και όταν υπήρχε νόμιμη κυβέρνηση στο νησί και έγινε η διάσκεψη του Λονδίνου το 1964, η κυβέρνηση αυτή αγνοήθηκε και στη διάσκεψη συμμετείχαν αντιπρόσωποι των δύο κοινοτήτων. Ενδεχομένως η Δύση να μην ήθελε στην πραγματικότητα την ύπαρξη ανεξάρτητου κράτους στο νησί και η διενέργεια πραξικοπήματος και ανατροπής της νόμιμης κυβέρνησης να εξυπηρετούσε τους δικούς της στόχους.

Επομένως, σκόπιμα η δυτική συμμαχία έθετε το Κυπριακό ως ζήτημα προς επίλυση στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, εμπλέκοντας μόνο Ελλάδα και Τουρκία. Με τη συγκυριαρχία Ελλάδας, Τουρκίας και ΝΑΤΟ θα διαιωνιζόταν η στρατιωτική επιρροή των συμμάχων στην περιοχή. Συναφώς, προωθούσε τη διπλή ένωση ή άλλως πως διχοτόμηση και ακολούθως με τη στάση της οδήγησε στις εξελίξεις του 1974.

Και στο στάδιο της εκπόνησης των σχεδίων Άτσεσον ήταν πασιφανές ότι το ζήτημα θα ήταν προς διευθέτηση στη βάση της διμερούς σχέσης Ελλάδας και Τουρκίας, στοχεύοντας σε λύση προερχόμενη από τις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις. Και άλλες προσπάθειες για λύση, πριν από το πραξικόπημα, ήταν με απευθείας διάλογο Ελλάδας-Τουρκίας. Οι δύο αυτές χώρες, με τη σύμφωνη γνώμη των ΗΠΑ και ΝΑΤΟ, συζητούσαν το ενδεχόμενο συνεργασίας τους, με σκοπό την ανατροπή του Μακαρίου και την επιβολή νατοϊκής λύσης. Συνάμα, η Δύση ενθάρρυνε τη χούντα να κάνει πραξικόπημα και δεν παρεμπόδισε την εισβολή, ώστε να υλοποιηθούν τα διχοτομικά σχέδια που προωθούνταν επί την Άτσεσον και Μπολ εποχή.

Βιβλιογραφία

- Βενιζέλος, Κώστας, «Οι Αμερικανικές Παρεμβάσεις στο Κυπριακό, 1964-1967», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2010, Πρώτος Τόμος, σελ.207-215.
- Βενιζέλος Κώστας και Μιχάλης Ιγνατίου, *Τα Μυστικά αρχεία του Κίσινγκερ*, Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2002.
- Δούση, Εμμανουέλλα, Ζητήματα Κρατικής Ευθύνης από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο το 1974, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.289-303.
- Ευρυβιάδης, Μάριος, «Οι Πολιτικές συνέπειες του Πραξικοπήματος και της Τουρκικής Εισβολής», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2011, Δεύτερος Τόμος, σελ.94-107.
- Ηρακλείδης, Αλέξης, *Κυπριακό Σύγκρουση και Επίλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2005.
- Θεοφάνους, Ανδρέας, Η Τουρκική Εισβολή του 1974 και οι Προεκτάσεις Αναφορικά με την Επιδιωκόμενη Λύση του Κυπριακού, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.305-318.
- Ιωσήφ, Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα και Διεθνής Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2000.
- Καζαμιάς, Γιώργος, «Η Βρετανία και η «Κυπριακή Κρίση», Ιούλιος- Αύγουστος 1974» στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2011, Δεύτερος Τόμος, σελ.138-145.
- Κληρίδης, Γλαύκος, *Η Κατάθεση μου*. Λευκωσία: Εκδόσεις «Αλήθεια», Πρώτος Τόμος, 1988.
- Κληρίδης, Γλαύκος, *Η Κατάθεση μου*. Λευκωσία: Εκδόσεις «Αλήθεια», Δεύτερος Τόμος, 1989.
- Κληρίδης, Γλαύκος, *Η Κατάθεση μου*. Λευκωσία: Εκδόσεις «Αλήθεια», Τρίτος τόμος,

1990.

Κουφουδάκης Βαγγέλης, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974:*

Αναζητώντας θέση στον κόσμο. στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.445-449.

Κρανιδιώτης, Ν. Γιάννος. *Το Κυπριακό Πρόβλημα, 1960-1974.* Αθήνα: Θεμέλιο, 1984.

Κρανιδιώτης, Νίκος. *Οι Διεθνείς Διαστάσεις του Κυπριακού.* Αθήνα: Θεμέλιο, 1983.

Λάμπρου, Γιάννης, *Ιστορία του Κυπριακού: τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008,* Λευκωσία: Πάργας, 2008.

Μηνάς, Γαβριήλ, *Η Εθνική Αυτοματαίωση του Ελληνισμού στην Κύπρο.* Αθήνα:

Εκδόσεις Αρμός, Δεύτερος Τόμος, 2007.

Μπίκος, Δημήτριος, *Πως Χάσαμε το 38% της Κύπρου,* Αθήνα: Εκδόσεις Λογοθέτης, 2000.

Μπιράντ, Α. Μεχμέτ, *Απόφαση- Απόβαση.* Αθήνα: Εκδόσεις Ιωάννης Φλωρός, 1984.

Μπίτσιος, Δημήτρης, *Κρίσιμες Ώρες,* Εκδόσεις Εστία [19--].

Μπότσιου, Ε. Κωνσταντίνα. Το Κυπριακό και η Ελληνική Πολιτική Κρίση, 1961-1967, στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο.* Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ. 247- 265.

Ο Φάκελος της Κύπρου, Πορίσματα & Ντοκουμέντα, Λευκωσία: Εκδόσεις Οδύσσεια ΛΤΔ, 2012.

Ο' Malley Brendan και Ian Craig, *Η συννομοσία της Κύπρου: ΗΠΑ, κατασκοπία και η τουρκική εισβολή.* Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2002.

Παπαγεωργίου, Σπύρος. *Από την Ζυρίχη εις τον Αττίλα,* Λευκωσία: Εκδόσεις

Επιφανείου, Τρίτος Τόμος, 2000.

Παπαδημήτρη, Π., και Πετρίδη, Π. *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978.*

Λευκωσία: Εκδόσεις Επιφανίου, 1997.

Παπαπολυβίου, Πέτρος, «Από το Πραξικόπημα στον Δεύτερο Αττίλα», στο:

Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο,* Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.2-9.

Παπαχελάς, Αλέξης, «Η στάση των ΗΠΑ: Δύο Ερωτήματα ζητούν απαντήσεις», στο:

Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο,* Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.24-27.

Παντελής, Σταύρος, *Ιστορία της Κύπρου,* Αθήνα: Στρατηγικές Εκδόσεις, 1986.

- Πετρόπουλος, Άγγελος, «Η Αποστολή του Τζόζεφ Σίσκο», στο: Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο*, Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.30-33.
- Πολυβίου Γ. Πολύβιος, *Η Διπλωματία της Εισβολής*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., 2010.
- Ρίζας, Σωτήρης, *Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Δικτατορία των Συνταγματαρχών και το Κυπριακό ζήτημα 1967-1974*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2002.
- Σακκάς Δ. Γιάννης, *Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο Αραβικός Κόσμος, 1947-1974*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2012.
- Στερν, Λώρενς, *Λάθος Άλογο*, Λευκωσία: Εκδόσεις Ταμασός, 1978.
- Συρίγος, Άγγελος, «Η Προσπάθεια να εμφανισθεί νόμιμη η εισβολή», στο: Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *1974: 40 Χρόνια από την Τουρκική Εισβολή στην Κύπρο*, Αθήνα: Η Καθημερινή, 2014, σελ.18-23.
- Συρίγος, Μ. Άγγελος, Η Ελληνική μεραρχία στην Κύπρο (1964- 68), στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.267-288.
- Τζελέπης, Ε. Ν, *Το Κυπριακό και οι Συνωμότες του*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, 1975.
- Τζερμιάς, Ν. Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Αθήνα: LIBRO, 2001, τόμος 1.
- Τζερμιάς, Παύλος, «Από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου ως και την τουρκική εισβολή (1959-1974)», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ΄, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000.
- Τζωρτζή, Κώστας, *Χρονικό της Κυπριακής Τραγωδίας, Καλοκαίρι 1974, Ντοκουμέντα για το Πραξικόπημα και την Τουρκική Εισβολή*, Λευκωσία: [χ. ο], 1991.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, «Το Κυπριακό και οι Ελληνικές Κυβερνήσεις 1960-1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2010, Πρώτος Τόμος, σελ.176-183.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, «Οι Ελληνικές Κυβερνήσεις, και το Κυπριακό 1970-1979» στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2011, Δεύτερος Τόμος, σελ.190-197.
- Χουρχούλης, Διονύσης, «Δυτική στρατηγική, βρετανικές βάσεις και Κύπρος, 1960-

- 69», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου, Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.215-227.
- Χριστοδουλίδης, Νίκος, «Διπλωματική Ιστορία του Κυπριακού, 1964-1969», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-2010)*, Λευκωσία: Ο Φιλελεύθερος, 2010, Πρώτος Τόμος, σελ.146-155.
- Χριστοδουλίδης, Νίκος, *Τα σχέδια λύσης του Κυπριακού (1948-1978)*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2009.
- Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, *Το Νάτο στη Ψυχροπολεμική και τη Μεταψυχροπολεμική εποχή και η Κύπρος*, Λευκωσία: Τυπογραφικός – Εκδοτικός οίκος Πρόοδος, 2000.
- Χρυσάνθου, Χρύσανθος, *Κύπρος 1972-1974. Με Αίμα Στέριωσε η Δημοκρατία, 2004*, Λευκωσία: [χ. ο], 2004.
- Ψαρουδάκης, Σ. Νικόλαος, *Η Κυπριακή Τραγωδία Χωρίς Μάσκα*, Αθήνα: Έκδοση Χριστιανική Δημοκρατία, 1988.